

Mehdilik İnanıcı Üzerine Bir İnceleme

Faruk GÜN*

A Review on the Mahdi's Belief

Citation/©: Gün, Faruk, A Review on the Mahdi's Belief, Artuklu Akademi, 2017/ 4 (1), 99-130.

Abstract: The mahdism has emerged in the direction of the political and cultural tendencies of the societies and has become a belief afterwards with the knowledge of dream, ta'wil (allegorical interpretation), kashf (unveiling the knowledge of the unseen and of future events) and khabar ul-ahâd (isolated report). The ontology of Mahdism is understood better when it is examined together with its political, cultural and religious dimensions, and it seems to be a political phenomenon with a sociocultural structure rather than a religious subject. Belief in the mahdi was not included in early aqaid and kalam sources. It seems far from reason to turn the ummah from the guiding light of the Qur'an that's provision will maintain until the day of Judgement, with the spirit of referring and make it, only, dependent on a community, on a class or on a person's mahdism. In this article, those who accept the idea of Mahdism and those who do not agree are considered together, and its religious, cultural and social background is examined

Keywords: Mahdi, Messiah, Antichrist, Sophiany, Raj'a, Incarnation

Atıf/©: Gün, Faruk, Mehdilik İnanıcı Üzerine Bir İnceleme, Artuklu Akademi, 2017/ 4 (1), 99-130.

Öz: Mehdilik, toplumların siyasi ve kültürel eğilimleri doğrultusunda ortaya çıkmış; rüya, keşf ve te'vil yolu ile sonradan inanç haline getirilmiş bir olgudur. Mehdilik siyasi, kültürel ve dini boyutları ile beraber incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir, dini bir konu olmaktan ziyade sosyo-kültürel yapısı olan siyasi bir olgu olarak görünmektedir. Mehdilik inancı, erken dönem Kelâm kaynaklarında yer almamaktadır. Kıyamete kadar hükümü baki kalacak olan Kur'ân'ın hidayetinden ümmeti havalecilik ruhu ile sadece bir dilimin, bir zümrenin veya bir şahsın Mehdiliğine muhtaç edile hale getirmek akıldan uzak görünmektedir. Bu makalede Mehdilik inancının dini, kültürel ve toplumsal arka planı üzerinde durulmuştur. Mehdilik fikrini reddedenler, kabul edenlerle beraber ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehdî, Mesîh, Deccal, Süfyani, Ric'at, Hulûl.

* U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

Giriş

Mehdîlik, özellikle Kelâm ilminin konusu olmakla beraber aynı zamanda Dinler Tarihi, Mezhepler Tarihi ve Din Sosyolojisi gibi bilimler tarafından da ele alınıp incelenen; dini, kültürel ve toplumsal arka planı olan bir konudur. Kur'ân'ın konuları arasında yer almayan Mehdiîlik, İslâm kültüründe sözlük anlamı ile Hz. Peygamber döneminde kullanılmış, Emevîler'den günümüze kadar siyasi ve kültürel anlamda varlığını sürdürmüştür. Mehdiîlik, İslâm âleminin çalkantılı dönemlerinde tasavvufi gelenekle halka kolay bir şekilde arz olunmuş, umutları kırılan halk tarafından kısa zamanda kabul görmüştür. Böylelikle Mehdiîlik, belli bir coğrafya ile sınırlı kültürel bir inanç olmaktan çıkmış, İslâm âleminde yer alan bir fikri yapı ve hatta kimi çevrelerce önemli bir akide haline gelmiştir.

Mehdiîlik, Kur'ân'da daha çok hidayetle ilintili olarak ele alınmakta ve bu hidayet çağrısı bütün insanlara yapılmaktadır. Kur'ân'a göre asıl hâdi, Allah ve O'nun yüce kelâmı Kur'ân, Kur'ân'ın hidayet çağrısına kulak verenler ise Mehdiî yani hidayete ermiş kişilerdir. Hadis kitaplarına baktığımızda, hadis otoritelerince erken dönem eserlerinde Mehdiîlik konusuna yer verilmediğini görmekteyiz. Daha sonraki dönemlerde ise Ebû Davûd'un Sünen'i ve benzer sünen kitapları ile tabakât kitaplarında konunun ele alındığını görmekteyiz. Aynı şekilde Mehdiîlik konusu, dinin temel inanç esasları arasında olmadığından Kelâm otoritelerince de ele alınmamıştır. Bu nedenle erken dönem akâid eserlerinde Mehdiîlik konusuna yer verilmediğini görmekteyiz.

Mehdiîlik inancının İslâm âlemine çevre dinlerden ve kültürlerden etkilenen Şiâ ile girmeye başladığını görmekteyiz. Daha sonraki dönemlerde ortak paydaları olan Ehl-i Beyt sevgisi üzerinden Şiâ'dan etkilenen tasavvuf ve Sünnî tarikatlarca da Mehdiîlik savunulan bir inanç haline getirilmiştir. İnanç konusu haline getirilen Mehdiîlik başlangıçta her ne kadar Ehl-i Beyt sevgisine doğru masûm bir niyetle ortaya çıktıysa da konunun zamanla sekülerleştirildiğini görmekteyiz. Varlıklarını Mehdiîlik siyaseti üzerinden devşiren kimi çevrelerin var oluşlarını adeta Mehdiîliğe olan sadakatle özdeşleştirdikleri ise karşımızda bir vakıa olarak durmaktadır.

Günümüzde Mehdiîlik inancı; dini, siyasi ve akademik çevrelerce araştırılıp ele alındıktan sonra İslâm âleminde neden olduğu tembellik, havalecilik ruhu, kargaşa ve suistimaller nedeni ile eleştirilmiştir. Bununla beraber Mehdiîlik fikrini tamamıyla İslâm ile bağdaştıran, İslâmî

kaynaklarda bu düşünceye delil arayan, dünyanın sonunu ve İslâmiyet'in hâkimiyetini bu inanca bağlayan düşünürler de olmuştur.

Bu makalemizde asıl amacımız şu ana kadar birçok ilmi ve kültürel çevrede tek taraflı olarak ele alınan Mehdîlik konusunu bu kez -bir makale için uzun da olsa- diğer ilimlerin de bilgileri ışığında Kelâmî kriterlere göre bir bütün olarak ele alıp incelemektir. Bu çalışmamızda Mehdîyi savunmak veya reddetmek gibi bir amacımız yoktur. Asıl gayemiz şimdiye kadar akıllarda ve kalplerde Mehdî ile ilgili lehte veya aleyhte oluşmuş kanaatlere, gelişen dünya konjonktürüne uygun bilimsel bir dayanak ve bütüncül bir bakış açısı sağlamaktır.

Mehdîlik üzerinde incelememizi sürdürürken; önce Mehdînin sözlük ve ıstılah manası üzerinde durulacaktır. Daha sonra tarihte ortaya çıkmış Mehdî tasavvurları, Mehdî inancının kaynakları, Mehdîlikle ilgili lehte ve aleyhte görüş bildiren düşünürlerin kanaatleri ele alınacaktır. Böylelikle makalemizin de yazılma nedeni olan Mehdîlik konusu bir bütün olarak ele alındıktan sonra sonuç kısmında nihâi nokta okuyuculara bırakılacaktır.

1. Mehdî Kavramının Anlam Alanı

1.1. Sözlük Manası

Mehdî, kök harfleri olan “m-h-d” harfleri üzerinden araştırıldığında çocuk için hazırlanan yatak-beşik demektir.¹ Kur’ân, Hz. İsa’nın kundakta ve beşikte iken insanlarla konuştuğunu ifade eder. Bu konuşma Hz. İsa, mehd/ beşikte iken gerçekleşmiştir.²

Mehdî مهدي hidayete ermiş anlamındadır. Mehdî kelimesi kavram olarak Kur’ân’da geçmemektedir. Mehdî kavramına yakın olarak ise “muhtedî”³ kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz. Kur’ân’da Mehdî hidayetle ilintili olarak şöyle kullanılmıştır. “*Yüce Allah, kime hidayet ederse işte doğru yolu bulan odur.*”⁴ Eğer kavram, مهدي به şeklinde düşünülürse insanların doğru yolu bulmasına vesile olan, doğru yol rehberi anlamlarına da gelmektedir.⁵

¹ Rağıp el-İsfehani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'ân*, “mhd” md., Kahraman Yayınları, İstanbul 1986.

² M. Fuad Abdülbaki, “hdy” md., *el-Mü'cemü'l- Müfhehres li Elfâzi'l- Kur'âni'l-Kerim*, İstanbul 1441. Bkz. Al-i İmran, 3/12, 46; Maide, 5/110; Meryem, 19/29; Bakara, 2/206.

³ A'raf, 7/178.

⁴ A'raf, 7/178.

⁵ Ebu Fudayl Cemalettin İbn Manzur, *Lisanü'l-Arap*, Beyrut 1990, c. XV, s. 354; Abdülbaki, “hdy” md., *el-Mü'cemü'l Müfhehres*.

Hz. Peygamber'in, Mehdî kelimesini hidayete erdirilmiş "el-Mehdiyyûn" manasında hem kendisi ve hem de ashabı için sözlük anlamıyla kullandığını görmekteyiz.⁶ İslâm tarihinin ilk dönemlerinde ise Mehdî tabiri "doğru yolu gösteren" manasında "Hâdî" ve "Mehdî" olarak; Hz. Peygamber,⁷ Hz. Ali,⁸ Hz. Hüseyin,⁹ Hulefâ-i Râşidîn,¹⁰ ve bazı Emevî Halifeleri¹¹ için sözlük anlamıyla kullanılmıştır. Nitekim hidayete ermiş anlamında Mehdî kavramı halk arasında da kullanılmıştır.

Mehdî kelimesinin kök harfleri "h-d-y" üzerinden hidayete baktığımızda, güzel ve yumuşak bir şekilde yol göstermek demektir. Hediye kelimesi de bu köktendir. Hâdî kelimesinin çoğulu olan hevâdî, yırtıcı hayvanların başkalarına öncülük edenleri için kullanılmıştır. Bu yol gösterme, işaret etmenin bir şeklidir. Hadî tabirini hidayet verici manasında Kur'ân, Yüce Allah için kullanmıştır. Hz. Musa "Yüce Rabbimiz her şeye şeklini veren ve sonrada ona yolunu gösteren/heda'dir." demiştir.¹²

Hidayet kavramını Kur'ân'ın üç ayrı anlamda kullandığını görmekteyiz:

Birincisi: Peygamber dili, Kur'ân vb. onunla insanlara yapılan çağrı olarak kullanılmıştır. "Onlara buyruğumuz altında doğru yolu gösterecek önderler kıldık."¹³

İkincisi: Sadece hidayete erenlerin yakalamış oldukları başarabilme imkânı/tevfik, olarak kullanılmıştır. "Allah hidayeti kabul edenlere daha çok hidayet verir."¹⁴

Üçüncüsü: Cennetin yolunu göstermek olarak kullanılmıştır. "Allah onları doğru yola iletcek ve durumlarını düzeltecektir."¹⁵

Allah'tan gelen hidayet, burada başarı ve cennete koyma şeklinde gerçekleşir. Peygamberlerin insanları hidayete erdirme isteği olmuşsa da bu, peygamberlerin değil, Allah'ın elinde olan bir yetkidir.¹⁶ Ünlü müsteşrik

⁶ Ebu Davud, *Sünen*, İstanbul 1992, c. IV, s. 200; Tirmizi, *Sünen*, "İlim", 16.

⁷ Mehdî nitelemesini ilk defa Hassan b. Sabit Hz. Peygamber için kullanmıştır. Bkz. Hasan b. Sabit, *Divan*, Beyrut tsz.; Avni İlhan, *Mehdilik*, Beyan Yayınları, İstanbul 1993, s. 14.

⁸ İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî İbn Esir, *Üsdü'l-Câbe fi Marifeti's Sahâbe*, Kahire tsz, c. IV, s. 244.

⁹ Muhammed b. İsmail el-Mukaddem, *el-Mehdi*, İskenderiye 1424, s. 27.

¹⁰ Ebu Davud, *Sünen*, c. IV, s. 200.

¹¹ Tirmizi, *Sünen*, c. V, s. 687.

¹² Taha, 20/50.

¹³ Enbiya, 21/73.

¹⁴ Meryem, 19/76.

¹⁵ Muhammed, 47/5.

¹⁶ İsfehani, "hdy" md., *el-Müfredat*.

Goldziher'in tespitine göre, İslâm'a giren herkes için mehdî kelimesi kullanılabilmiştir. Mehdî sözcüğünün, bu dönemdeki kullanımları sözlük anlamında olup, bunda yakın zamanda veya ahir zamanda ortaya çıkacak şahıs ya da bunu çağrıştıracak Mesihçi bir yaklaşım tarzı görmemiz mümkün görünmemektedir.¹⁷

1.2. İstilah Manası

Mehdilik, İslâm inanç kültüründe kelime anlamından ziyade istilah anlamıyla kullanılmıştır. Mehdî, ahir zamanda Ehl-i Bey'ten çıkıp İslâm'ı dünyaya hâkim kılacağına inanılan kişidir. Yeryüzünü adaletle dolduracak, zulüm ve bozgunculuğu kaldıracak, bütün İslâm memleketlerini hâkimiyeti altına alacak, bütün Müslümanları kendisine tabi kılacak kişidir. Mehdî, Allah tarafından desteklenmiş, kuvvetlendirilmiş, görevlendirilmiş, rehber kılınmış kutsal bir zattır.¹⁸ Mehdî'nin çıkışından sonra ise Deccal çıkacak daha sonra kıyamet alametleri onu takip edecektir. Mehdînin zuhurundan sonra Hz. İsa incek ve Deccal'i (antichrist) öldürecek, Hz. İsa namazda Mehdî'ye tabi olacaktır.¹⁹

Mehdî, beklenen kurtarıcı anlamında hemen hemen bütün din ve kültürlerde bir ümit ve kurtuluş ideali olarak istilah anlamında kullanılmıştır. Mutlak ve müstebit idarecilerin hükmü altında ezilen kitleler, kendilerini karanlıktan aydınlığa çıkaracak bir kurtarıcıyı, Mehdî'yi her zaman beklemişlerdir.²⁰

2. İslâmiyet Öncesinde Mehdilik Anlayışları

Dünya dinlerinde, kültür ve mezheplerinde bir fenomen olan Mehdî, ortaya çıktığı yerin coğrafya, kültür ve dinlerine uygun bir gelişme göstermiştir. Mehdî, dünya dinlerinde adalete duyulan özlemin ortak dili olarak görülmektedir. İnsanlar, ideal mutluluğu bulamadıkları zor zamanlarında, sosyal bozulmaların başladığı bir dönemde kendilerine cennet saadetini vaat eden ve dini kuralları hayata geçiren ideal bir sosyal reformcu, aktivist bir lider olarak Mehdî'yi beklemişlerdir.²¹

¹⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "Mehdi", *DİA*, c. XXVIII, s. 371.

¹⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1970, c. II, s. 137.

¹⁹ Bkz. Muhammed b. Abdürresul b. Abdiseyyid el-Haseni el-Berzenci el-Şehrezuri, *el-İşâ'e fi Aşrati's-Sâ'a* nşr. Muhammed Bedrettin en-Na'sani, Kahire 1393, s. 58.

²⁰ Ethem Ruhi Fiğlalı, "Mesih ve Mehdî İnancı Üzerine, (Mezhepler Tarihi açısından bir Bakış)", *AÜİFD*, 1981, Sayı, 27, ss. 178-215; Ekrem Sarıkcıoğlu, *Dinlerde Mehdî Tasavvurları*, Samsun 1997, s. 15.

²¹ Yavuz, *DİA*, "Mehdi", c. XXVIII, s. 371.

Mehdilik tasavvuru Şintoizm hariç bütün dinlerde görülmektedir.²² Mehdî inancını her kültür kendi içinde, kendi dini, tarihi, psikolojik ve sosyolojik şartlarına göre yorumlamıştır. Mehdî, bütün dinlere göre Tanrı tarafından yeryüzüne gönderilecek ve yeryüzünü hâkimiyetine alarak insanlara doğru yolu gösterecek bir peygamber veya dini bir şahsiyettir.²³

Mehdî telakkisinin bulunduğu en eski semavi din Yahudiliktir. Mehdî'nin Yahudilikteki karşılığı "Mesih" olup bu kişi Hz. İlyas'tır. Yahudilere göre Mehdî; Kudüs'ü putperestlerden temizleyecek, diğer din mensuplarını hâkimiyeti altına alacak, Ye'cüc ve Me'cüc ordularını imha edecek, Arapları vergiye bağlayacak, Süleyman mabedini yeniden onaracak, dini kanunları yeniden uygulayacak, ahir zamanda gelmesi beklenen bir zattır.²⁴ Mehdî döneminde ülkede huzur hâkim olacak, Kudüs ve çevresi cennet bahçelerine dönüşecektir.²⁵ Mesihçi bekleyiş faaliyeti, Yahudilik tarihinde yüzyıllar boyu pek çok Mesih'in doğmasına neden olmuş ve "Mesih'i beklemek, hesap ve nihai hüküm haktır." şeklinde iman esası haline getirilmiştir.²⁶

Yahova şahitlerine göre Mehdî 1975'te görünecek, kırk, yetmiş veya dört yüz yıl iktidar sürecektir. Amerika Birleşik Devletlerinde, Yahudi din adamları 1896 yılında Milwunke şehrinde gerçekleştirdikleri kongrede "Mesih'i beklemek" konusunda fikir birliğine varmışlardır.²⁷

Semavi dinlerden Hıristiyanlıkta da Mehdilik inancı mevcuttur. Hıristiyanlara göre, Hz. İsa'nın Mesih olarak geri geleceği Tevrat'ta açıkça yazılı idi. Fakat Yahudiler bu metinlerde değişiklikler yaparak onu tasdikten kaçınmışlardır. İsa, Romalılar tarafından Yahudilerin şikâyeti üzerine çarmıha gerilmiş ve orada insanların günahı için ölmüştür. Gömüldükten üç gün sonra kıyam etmiş, havarilerine görünmüş, onlarla yemek yemiş ve sonunda Allah'ın yanına çıkarak onun sağına yerleşmiştir. Hz. İsa, kıyametten önce yarım kalan vazifesini tamamlamak için tekrar dünyaya

²² Şintoizm'de Mehdilik fikrinin bulunmamasının nedeni Japon İmparatoruna, Tanrı oğlu olarak, Tanrı'nın Yeryüzünde ki çağdaş ve mevcut temsilcisi olarak inanılmasından kaynaklanabilir. Bkz. Ekrem Sarıkcıoğlu, *Dinlere Mehdî Tasavvurları*, s. 15; *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002, s. 145.

²³ Bkz. Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, ss. 125-135.

²⁴ Mesih İbranice maşîah ve Aramca meşîha kelimelerinin Arapça şeklidir. Yağ sürülmüş mesh edilmiş, temizlenmiş anlamına gelir. Bkz. Komisyon, "Mesih" md. *Osmanlıca Türkçe Büyük Sözlük*, İstanbul 2014.

²⁵ Yaşar Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara 1965, s. 131; Bkz. Fırlalı, "Mesih ve Mehdî İnancı Üzerine", (Mezhepler tarihi açısından bir bakış)", *AÜİFD*, 1981, Sayı, 27, ss. 178-215.

²⁶ Fırlalı, *Mehdi İnancı*, s. 181.

²⁷ Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, s. 127-130.

gelecektir. Dünyayı sulh ve adaletle doldurup kendine inanmayanlardan öğ alacak ve saltanatı ebedi olarak sürecektir.²⁸

Semavi ve beşeri dinlerdeki ortak Mehdî özlemini farklı medeniyetlerde de görmek mümkündür. Mehdî İnanç medeniyet olarak Sümer’lerde doğmuş, Babiller’de ve Mısırlılar’da gelişmiş bu iki kanaldan da tüm dünyaya yayılmıştır. Mehdilik tasavvurunun ilk örnekleri kral I. Sargon (Akkad), Sümer (mö.2350) ve Babil kralı Hammurabi (mö. 1728) dönemlerinde görülmektedir. Konfüçyüsçülükte Mehdî için özel bir isim kullanılmamakla beraber Mehdî kurtarıcı olup Çin kültürünün özelliklerini taşıyan yüksek bir azizdir. Kâinattaki her şeyi görür, işitir ve bilir. Mecusilik’te Mehdî, Saoşyant (yardımcı yardım edici)’dir. O, Tanrı Ahuramazda’nın ilk yaratıklarındandır.²⁹

Mehdî’nin adı Budizm’de Maytreya (merhametli ve sevimli), eski Mısır’lılarda Ameni, Hinduizm’de Kalki’dir. Kalki (dünyanın kirlerini pisliklerini-kalka-temizleyecek kişi) Tanrı Vişnu’nun avatarası³⁰ olarak bir Brahman ailesinden doğacaktır. O, insan suretine girmiş bir ilahtır. Kalki, dinin zayıflayan öğretisini yenileyecek, kutsal kitap vedaları asra göre tefsir edecektir.

Moğollar, Cengiz Han’ın dokuz asır sonra tekrar dönüp, ölmeden milletini Çin’in boyunduruğundan kurtarmayı vaat ettiğini iddia etmişlerdir.³¹Yenigine ve çevresindeki halklar Mehdî hareketleri için kargo (gemi yükü) kültü, Kuzey Amerika yerlileri ghostdan (yeşil tüylü kanatlı yılan) tabirini kullanmışlardır. Yerlilere göre Mehdî, yabancıları ülkeden kovacak, eski dini hayatı geri getirecek zattır.³²

3. İslâmi Kültürde Mehdî İnançının Ortaya Çıkışı

Mehdî figürü Mesih’in, Arap diline ve İslâm kültürüne transformasyonu olarak görülmektedir.³³ İslâm âleminde her mezhep kendi

²⁸ Fiğlalı, *Mehdi İnanç*, s. 178-215; Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, s. 216.

²⁹ Sarıkçıoğlu, *Mehdi Tasavvurları*, s. 370. Zerdüştlüğün zaman olarak Hıristiyanlık’tan önce var olması ve Hıristiyanlarla olan ilişkileri düşünüldüğünde Mesih-Kurtarıcı inancının Zerdüştlük’ten Hıristiyanlığa geçmiş olması mümkün görünmektedir. Bkz. Cemil Hakyemez, “Mehdi Düşüncesinin İtikadileşmesi üzerine” Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 5, Çorum 2004, ss. 127-133.

³⁰ Avatar; Hinduizm’de hulul için kullanılan Sanskritçe terim “avatara”dır. Avatara, Aşağı inmek görünmek demektir. Başta Vişnu’nun olmak üzere çeşitli İlahların başta insanlığı kurtarmak üzere ya İlahlık unsurunun bir kısmını veya tamamını kullanarak bir bedene bürünüp yeryüzüne inmesidir. Bkz. Kürşat Demirci, “Hulul”, *DİA*, İstanbul 1998, c. XVIII, s. 341.

³¹ Ignaz Goldziher, *El-Akide ve’ş Şeria fil İslâm*, trc.; M Yusuf vd., Kahire 1946, s. 192.

³² Sarıkçıoğlu, *Mehdi Tasavvurları*, s. 85-104.

³³ Sarıkçıoğlu, *Mehdi Tasavvurları*, s. 9.

Mehdîsini icat etmiştir. Mehdî tabiri I. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Müslümanlarca kullanılmıştır. Hulefâ-i Râşidin'e Mehdî unvanının verilmesinin yanı sıra, Sıffin savaşında Hz. Ali'ye Mehdî diye hitap edilmesi ve Muâviye b. Ebi Süfyan taraftarlarınca Osman b. Affan'ın Mehdî unvanıyla anılması bunu kanıtlamaktadır.³⁴

Genel anlamda İslâm kültüründe ve özelde Şiâ akidesinde Mehdî telakkisinin köklerini tespitte koyulurken işe ilkin İslâm kavimlerinin İslâmlaştıktan sonra yeni dine ister istemez getirmiş oldukları kültürel aktarım ve inançlardan başlamak gerekmektedir. Zira “beklenen Mehdî”, “masum imam”, “gaip imam” nazariyeleri kesinlikle Şiâ'nın orijinal inançları olmayıp değişik din ve kültürlerden devşirilen eklektik bir adaptasyondur.³⁵ Yahudilik, Hıristiyanlık ve Maniheizm gibi dinlere ait bir inanç olan Mehdîlik düşüncesinden İslâm âlemi etkilenmiştir. Ka'bu'l-Ahbar ve Vehb b. Münebbih gibi zatlar tarafından peygambere atfedilen rivayetler yolu ile Mehdîlik Müslümanlar arasında yayılmaya başlamıştır. Mehdî kelimesinin Mesih'in Arapçaya tercüme edilmiş şekli olması buna kanıt teşkil etmektedir.³⁶ Mehdî düşüncesinin, İslâm âleminde raşit ve mühted halifelerin şehâdetlerinden sonra çıkan iç savaş ve fitnelerle beraber Emevî ve Hâşimilerin siyasi çekişmeler neticesinde Medine'de halifeliğinin yeniden tesis edilme çabalarının ardında ortaya çıktığını görmekteyiz.³⁷

Emevî ve Abbâsî'ler döneminde Yahudilikten rivayet edilen metinlerle, Mehdî'ye ilişkin yapılan rivayetler hadis formatına uydurulmuş, Mehdî'ye dair uydurmaların yapıldığı bu tarihi ve siyasi süreç, İslâm âleminin çok ciddi sancılar yaşadığı, Müslüman'ın Müslüman'a kılıç çektiği kardeş kanının oluk oluk aktığı bir döneme tekabül etmiştir. Bu dönemde yaşanan savaşlar, acılar ve yıkımlar nedeni ile toplum bunalmış ve kaderci anlayışlar ortaya çıkmıştır. İşte böylesine bunalımlı bir ortamda Kur'ân'ı doğru okuyup anlamaktan aciz bırakılmış olan insanlar, kurtuluşlarını, hayatın gerçeklerinden kopuk bir anlayışa, mucizevî kahramanlara ve Mehdî'ye havale etmişlerdir. Bu insanlar apokrifal, menkıbevi Mehdî rivayetlerini İslâm coğrafyasında bir nakkaş gibi ilmik ilmik işleyip halkın zihinlerine adeta kazımuşlardır.³⁸

³⁴ Hüseyin Atvan, *ed-Da'vetü'l-Abbâsiyye*, Beyrut 1984, ss. 138-144.

³⁵ Mehmet Bayraktar, *İslâm Felsefesine Giriş*, Ankara 1988, s. 31.

³⁶ Goldziher, *el-Akide*, s. 196.

³⁷ Fığlalı, *Çağımızda İtikadi İslâmi Mezhepler*, s. 266; Ali Coşkun, *Mehdîlik Fenomeni*, İstanbul 2004, s. 96.

³⁸ Mehmet Ali Durmuş, *Haberlerin Ağında Mehdî*, Ankara 2003, s. 175.

Mehdîlik, İslâm âleminde siyasi, içtihadî ve etnik çatışmaların neden olduğu fitne ve iç savaş döneminden sonra esaslı olarak Şiâ'da ortaya çıkmıştır. Müslümanların maruz kaldıkları zulümler tıpkı bir zamanlar Yahudi'lerin çektiği acıları ve esaret yıllarını andığından İslâm düşüncesinde benzer fikirler ortaya çıkmıştır. Nitekim bir zamanlar İsrail oğullarının beklediği ama bir türlü gerçekleşmeyen “dünyevi hükümranlıkları”, Yahudiler üzerlerinde derin etkiler bırakmış ve buradan apokaliptik masallar neşet etmiştir.³⁹ Mehdîlik, iktidar mücadelesinde yenilgiye uğrayan veya mevcut iktidarlarını korumaya çalışan siyasi zümreler tarafından ortaya atılıp, önce aşırı Şiâ (Çâliyye), ardından da mu'tedil Şiâ ve Sünnî mezhepler tarafından kabul edilip, sonradan İslâm âlemine mal edilmiş siyasi kökenli bir inançtır.⁴⁰

Tarihte Mehdî'nin rivayetlerde zikredilen sıfatlarına uygun görülen birçok kişi Mehdî olarak görülmüştür. Muhammed b. Hanefiyye bizzat Mehdî ilan edilenlerdendir.⁴¹ Basra'da Ömer b. Abdülaziz'in Mehdî olduğu kanaati hâsıl olmuştur. Şair Sudeyf ilk Abbâsi Halifesi Ebu'l-Abbâs'a Hâşimilerin Mehdîsi diye hitap etmiştir. Ebu Dülame ise ikinci Abbâsi Halifesi Cafer el-Mansur'a Mehdî diye hitap etmiştir. Abbâsi üçüncü Halifesi Muhammed b. Abdullah açıkça Mehdî unvanıyla takdim edilmiş ve Mehdî olduğu söylenmiştir. Şiâ'da İmamiyye'nin Bakriyye koluna göre Muhammed b. Ali el-Bakır⁴² beklenen Mehdî'dir.

Babilik'te Mehdî kâmil Şiî olan Ahmet el-Ahsai ve öğrencisi Kazım Reştî'dir. Mirza Ali Muhammed⁴³ Kazım Reştî'nin ölümünden sonra beklenen Mehdî olduğunu ileri sürmüştür. İngilizlerle Rusların büyük desteğini alan Mirza Hüseyin Ali, Edirne'de sürgünde iken “Beklenen gerçek Mehdî benim!” iddiasında bulunmuştur.⁴⁴ Kadiyanilikte Mesih ve

³⁹ Mehmet Paçacı, “Hadiste Apokaliptisizm ve Fiten Edebiyatı”, *İslâmiyat Dergisi*, c. I, s. 35.

⁴⁰ Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, Beyrut, ts. c. III, s. 241. Mehdî duygusunun Osmanlı'da da Devletin yıkılışına doğru gündeme gelmesi bu tespiti pekiştirmektedir. “Bizi yine Ergeneden çıkarırsın, Türk Mehdîsi yine doğsun” denilmiştir. Yükseliş dönemlerinde ise Mehdî beklentisi söz konusu değildir. Ziya Gökalp, *Tevhid, “İlahî” (Şiir Kitabı)*, Berikan Yayınları, Ankara 2000, s. 8.

⁴¹ İlhan, *Mehdîlik*, s. 77.

⁴² Muhammed b. Bakır 732'de Medine'de vefat etmiştir. Oğlu ve Halefi Cafer es-Sadık tarafından Cennetü'l-Baki mezarlığına defnedilmiştir. Kendisine Mehdî olup olmadığı sorulduğunda bunu reddederek Mehdînin Ömer b. Abdülaziz'den başkası olmayacağını ima etmiştir. Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2012, ss. 205-208.

⁴³ Mirza Ali Muhammed ö.1266/1850 önce Mehdîliğini sonra peygamberliğini ilan ettikten sonra ilahlığını da ilan edince Azerbaycan âlimlerince küfrüne fetva verilmiş, kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Osman Ergin, “Bahailiğin İç Yüzü”, *Sebilürreşat*, Sayı: IX, s. 206.

⁴⁴ İlhan, *Mehdîlik*, s. 81.

Mehdî, Hindistan'daki İngiliz sömürgesine bağlılığı ile bilinen Mirza Gulam Ahmet'tir.⁴⁵

Mehdîlik konusunu, sosyolojik varlığı ve dini hassasiyeti ile beraber; siyasi endişelerden uzak bir şekilde ele alan bazı çağdaş düşünürler Zeydiyye'nin, İsnâşeriyye'nin ve Selefiyye'nin kabul ettiği şekli ile Mehdi anlayışını kabul etmemekle beraber, konuya farklı bir bakış açısı getirip, İslâm tarihinde dini hayata canlılık getiren dini ve siyasi seçkin kişileri Mehdi olarak nitelemişlerdir.⁴⁶ Onlara göre, "Mehdîler olağanüstü güçlerle değil, bilgi irade ve kudretleri ile zulme karşı çıkıp adalet mücadelesi verenlerdir."⁴⁷

3.1. İslâm'da Mehdi İncancının Kaynakları

3.1.1. Kur'ân-ı Kerim'de Mehdiilik

Kur'ân'da hidayet kökünden türeyen fiil ve isim kalıbunda birçok kelime bulunmakla birlikte Mehdi kelimesi istilah anlamı ile yer almamaktadır. Kur'ân'da geçen hidayet kavramı ise Allah'a, Kur'ân-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'e nispet edilmekte ayrıca insanın hidayeti benimsemesi anlamında kullanılmaktadır.⁴⁸ Sünnî âlimlerin çoğuna göre istilah anlamıyla Mehdi kelimesi Kur'ân'da yer almadığı gibi Mehdi düşüncesi de yer almamaktadır.⁴⁹

İsnâşeriyye anlayışına göre ise kırktan fazla ayette Muhammed b. Hasan'ın Mehdi olarak geleceğine işaret vardır. Onlara göre Hûd, 11/8; eş-Şûrâ, 24/4; el-Kasas, 28/5 gibi ayetler Mehdi'ye delalet etmektedir.⁵⁰ Kur'ân'da, Yahudi ve Hıristiyanların Mehdiilik hakkındaki görüşlerine dair açık bir işaret de bulunmamaktadır.⁵¹

3.1.2. Hadislerde Mehdiilik

Mehdilikle ilgili rivayetler Buharî, Müslim ve Malik b. Enes'in kitaplarında yer almamaktadır. Ahmed b. Hanbel,⁵² İbn Mace,⁵³ Ebu

⁴⁵ Fiğlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 286.

⁴⁶ Yavuz, "Mehdi", c. XXVIII, s. 374. Ebu'l Ala el-Mevdudi, *İslâm'da İhya Hareketleri*, Çev.: Halil Zefir, Hilal Yay., Ankara 1967, ss. 52-55; Zeydiyye Mehdi için Fatma'nın çocuklarından olma şartını getirmiştir, Ali Sami Neşşar, *Neş'etü'l-Fikri'l-Felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1977, c. II, ss. 128- 132.

⁴⁷ Yavuz, "Mehdi", c. XXVIII, s. 374.

⁴⁸ Abdülbaki, "hdy." md. *el-Mü'cemü'l-Müfehres*.

⁴⁹ D.B., Macdonald, "Mehdi", *İ.A.*, c. VII, s. 474.

⁵⁰ Sadık el-Hüseyni eş-Şirazi, *el-Mehdi fi'l-Kur'ân*, Beyrut tsz., ss. 9-12.

⁵¹ Fiğlalı, *Mehdi İncancı*, ss. 178-215.

⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, c. I, s. 99.

Davud,⁵⁴ Tirmizî⁵⁵ ve Hâkim'in⁵⁶ eserlerinde ise ahir zamanda Mehdî'nin geleceği savunulmuştur. Mehdî inancı daha sonraki hadisçilerden Taberanî, Hâkim ve Beyhakî'nin eserlerinde ise daha çok faaliyet alanları ile ilgili ele alınmıştır.⁵⁷

Selefiyye ile Hadîs âlimleri, Şiâ'dan farklı olsa da ahir zamanda bir Mehdî geleceğini kabul etmişlerdir. Ehl-i Sünnet'ten bazı âlimlere göre Mehdîlikle ilgi rivayetler senet yönüyle kat'iliği söz konusu olmasa da birçok hadis kitaplarında çıkacağı yer aldığından Mehdî'nin çıkacağı bir nevi manevi tevatürle sabit olmuştur.⁵⁸ Müfessir Kurtubî,⁵⁹ İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye,⁶⁰ İbn Hacer el-Askalanî,⁶¹ el-Mizzî⁶² Berzencî,⁶³ eş-Şevkanî,⁶⁴ el-Heytemî,⁶⁵ el-Kevserî bunlardan bir kaçıdır.

Ehl-i Sünnet'ten bazı ulemaya göre ise imam Mehdî hakkındaki hadisler çok olmakla beraber çoğunluğu zayıftır. Bu rivayetlerden hareketle Mehdîliğin bir inanç esası haline gelmesi mümkün değildir.⁶⁶

İsnaaşeriyye'ye göre Mehdî rivayetlerinin sayısı altı bin civarında olup bunun dört yüz kadarı Sünnîlerin muteber saydığı hadis kaynaklarında da yer almaktadır.⁶⁷ Şiî ve Sünnî kaynaklarında Mehdîlikle ilgili yapılan rivayetlerde şu ortak noktaları görmek mümkündür. Mehdî, Ehl-i Bey'ten, ismi peygamberin ismine, babasının ismi peygamberin babasının ismine uygun,⁶⁸ Hasan'ın neslinden,⁶⁹ Medine halkından Mekke'ye kaçan,⁷⁰ nehrin ötesinden bir adam veya halife⁷¹ olacaktır.

⁵³ İbn Mâce, "Fiten", 34.

⁵⁴ Ebu Davud, "Mehdî".

⁵⁵ Tirmizî, "Fiten", 52.53.79.

⁵⁶ Nişaburi, Hâkim, "Müstedrek", 4/557-558.

⁵⁷ Macdonald, "Mehdî", c. VII, s. 474.

⁵⁸ İlhan, *Mehdîlik*, s. 150.

⁵⁹ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekir el- Kurtubi, *et-Tezkire bi-Ahvali'l-Mevta ve Umûri'l-Ahire* thk.; Sadik b. Muhammed b. İbrahim, Riyad 1425, s. 652.

⁶⁰ Şemsettin Muhammed el-Cevziyye İbn Kayyim, *el-Menaru'l-Muniffi's-Sahih ve'z-Zaid*, Kahire tsz. s. 143;

⁶¹ İbn Hacer Ahmet b. Ali el-Askalanî, *Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahihî'l-Buhârî*, thk.: Muhammed Fuâd Abdulbâki, Beyrut 1379, c. VI, s. 493.

⁶² Ebu'l-Haccac Cemalüddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf el-Mizzî, *Tezhibu'l-Kemal fi Esmâ'r-Rical*, nşr, Beşaar Avvad Ma'rufi, Beyrut 1403, c. XXV, s. 149.

⁶³ Şehrezuri, *el-Aşrâti's-Sa'a*, s. 113.

⁶⁴ Ebu Abdullah Muhammed b. Ali Muhammed Şevkani, *et-Tavzihü fi Tevatüri ma Câe fi'l-Munzara ve'd-Deccal ve'l-Mesih*, Dimaşk tsz., s. 67.

⁶⁵ Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hacer Heytemî, *el-Kavlu'l-Muhtazar fi'l-Mehdî'l-Muntazar*, Kahire 1968, s. 89.

⁶⁶ M. Abdurrahman el-Mubarekfuli, *Tuhfetü'l-Ahfezi li Şerhi Cami't-Tirmizi*, Medine tsz., c. VI, s. 485; İlhan, *Mehdîlik*, s. 141.

⁶⁷ Necmeddin Cafer b. Muhammed el-Askerî, *el-Mehdî el-Mev'ûd el-Muntazar*, Beyrut 1977, c. I, s. 138.

⁶⁸ Tirmizî, *Sünen*, 52; Ebu Davud, *Sünen*, 35.

⁶⁹ İbn Mâce, *Fiten*, 34.

⁷⁰ Ebu Davud, *Sünen*, 35.

⁷¹ İbn Mâce, *Sünen*, 18; Müslim, *Sahih-i Müslim*, 18.

Hadis kaynaklarında Mehdî'nin dünyadaki faaliyetleri ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir. Dünyanın bitimine tek bir gün bile kalmış olsa Allah o günü uzatıp o adamı gönderecektir.⁷² Mehdî, Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin'in soyundan gelen Ehl-i Beyt ailesinden olacaktır.⁷³ Mehdî, geniş alınlı yüksek burunludur.⁷⁴ Mehdî'yi Allah bir gecede ıslah edecektir (feyiz ve hikmetlerle donatacaktır).⁷⁵ Doğudan bazı insanlar çıkıp Mehdî'ye ortam hazırlayacaklardır.⁷⁶ Ehl-i Beyt Hz. Peygamber'den sonra belaya, sürgüne ve kovulmaya duçar olacaktır. Çünkü yüce Allah, Ehl-i Beyt için dünyaya karşılık ahireti seçmiştir. Sonunda doğu tarafından yanlarında siyah bayraklar olan bir kavim hayra talip olacak, istekleri verilmeyince vermeyenlerle savaşacaklardır. Hiçbir kavmin sizleri öldürmedikleri bir şekilde öldüreceklerdir. Aldıkları yardımla istedikleri verilince onlar da bunu kabul etmeyip Ehl-i Beyt'ten birine (Mehdî'ye) iktidarı vereceklerdir.⁷⁷ Mehdî, zulümle dolu dünyayı adaletle dolduracak, yedi yıl hüküm sürecektir.⁷⁸ Mehdî ilahi emirleri hayata geçirecek, sünneti ihya edecek ve bidatleri ortadan kaldıracaktır. Tevrat ve İncilin aslını bulup Ehl-i Kitab'ın Müslüman olmasını sağlayacaktır.⁷⁹ Mehdî, barış ortamını tesis edip, bütün düşmanlıkları ortadan kaldıracak ve herkesin zenginleşmesini sağlayacaktır.⁸⁰ Mehdî meleklerden oluşacak ordusuyla (Cebrail, Mikail) dünyaya hâkim olacaktır. Bütün Müslümanları hâkimiyeti altına alacak ve Araplara hâkim olacaktır.⁸¹ Hz. İsa Mehdî iktidarının yedinci yılında, gökten incek Mehdî ile beraber Deccal'i öldürdükten sonra yönetimi Mehdî'ye devredecektir. Hz. İsa, otuz beş veya kırk yaşlarında vefat edecek,⁸² Mehdî dokuz sene kalacaktır. Müslümanlar onun cenaze namazını

⁷² Ebu Davud, *Mehdi*, 1.

⁷³ Ebu Davud, *Sünen*, 35; İmâdî'd-din Ebü'l-Fida İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Mısır 1358, c. I, s. 31.

⁷⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 291.

⁷⁵ İbn Mace, *Sünen*, 18.

⁷⁶ Ebu Davud, *Sünen*, 35.

⁷⁷ İbn Mace *Fiten*, 34. Bir başka hadiste bu mücadeleyi veren kuvvetler için kar üstünde dahi olursa yardım talep edilmekte ve o dönemde yaşayacak olanların bu kuvvete katılmaları istenmektedir. Bkz. Heytemi, *el-Kaolu'l Muhtasar fi Alameti'l Mehdîyyi'l Muntazar*, No. 35. Bu rivayet, Emevîler'e karşı yapılan, Ebu Müslim el-Horasanî komutasında doğuda çıkan ve siyah bayrakları taşıyanlarca gerçekleştirilen ihtilali tasvir ve teşvik edici olarak dikkat çekmektedir. Bkz. Avni İlhan, *Mehdilik*, s. 117. Albani, bu hadis münkerdir demiştir. Bkz. Muhammed Nasiruddin Albani, *Silsiletü'l-Ehadisi'd-Daifâ ve'l-Mevdû'a ve Eseruha*, Riyad 1988, s. 99.

⁷⁸ Ebu Davud, *Sünen*, 35; Şehristani, Ebü'l-Feth Tacu'd-din Muhammed bin Abdülkerim b. Ahmed Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, çev. Muharrem Tan, Çağlayan Matbaası, İzmir 2006, s. 159.

⁷⁹ İbn Hacer, *Fethul Bari*, c. VI, s. 91.

⁸⁰ Hâkim, *Müstedrek*, c. IV, ss. 557-558.

⁸¹ Tirmizi, *Sünen*, Bab. 52.

⁸² İbn Hacer el-Heytemi, *es-Sevaikü'l-Muhrika*, Beyrut 1997, c. II, ss. 469-481.

kılacaklardır.⁸³ İktidarı bitince de kıyamet kopacaktır. Mehdi, Cennet'in efendilerinden olacaktır.⁸⁴

Hadislerde Mehdi ile ilişkili olarak, İsa b. Meryem'in semadan nüzülü kıyametin kopuş alametleri arasında zikredilmektedir. Hz. İsa'nın Mehdi ile olan ilişkisiyle ilgili hadislerde şu hususlara değinilmiştir. Hz. İsa ölmemiş olup kıyametten önce geri gelecektir,⁸⁵ Şam Camii'nin doğu tarafındaki beyaz minareye inecek,⁸⁶ inişinden sonra Deccali öldürecek,⁸⁷ domuzu öldürüp haçı kırıp cizyeyi kaldıracaktır.⁸⁸ Mehdi, kendisine inanmayan Yahudi ve Hıristiyanları öldürüp insanlığı tek bir çatı altında toplayacak, Hz. Peygamber'in ümmeti ve halifesi olarak Müslümanların imamı durumunda Mehdi'nin arkasında namaz kılacak,⁸⁹ Hz. Peygamber'in şeriatı ile amel edecek ve dünyada kırk yıl kalacak,⁹⁰ daha sonra eceli ile ölüp Hz. Peygamber'in yanına gömülecektir. Hz. İsa ile ilgili rivayetlerde en küçük ayrıntıya kadar pek çok şey anlatılmışsa da Kur'an'da bunu açıkça belirten ayetler bulunmamaktadır.⁹¹ Buna delil getirilen hadislerin ise muzdarip (sağlam olmayan) ve zayıf olarak değerlendirildiğini görmekteyiz.⁹² Bazı hadislerde ise Hz. İsa'nın, Mehdi'ye bir yardımcı olarak değil; Mehdi'nin kendisi olarak değerlendirildiği görülmektedir. "İsa b. Meryem'den başka Mehdi yoktur."⁹³ Hadisini yorumlayan Hasan el-Basri'ye göre; Mehdi Hz. İsa'dan başka biri değildir. Eğer Mehdi Hz. İsa'dan başka biri olsaydı, bu Ömer b. Abdülaziz'den başkası olmayacaktı.⁹⁴ Hadisçiler bunu "İsa'dan başka kâmil masûm ve hatasız bir Mehdi yoktur" ⁹⁵ şeklinde tevil etmişlerdir. Oysa hadisin metninde böyle bir anlam yoktur. Yani İsa'nın Mehdi'liği kâmil ve masûm bir kayıtla sınırlanmamıştır. Bu da şarihlerin yorum yaparken sabık kültürün etkisinden bağımsız yorum yapmadıklarını

⁸³ Ebu Davud, *Sünen*, 35.

⁸⁴ İbn Mace, *Sünen*, 34.

⁸⁵ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azim*, Beyrut 1401, c. I, s. 366.

⁸⁶ Şarihler genellikle söz konusu hadislerin zahiri manalarına bağlı kalmışlardır. Gerçekten de Hz. İsa'nın bir minarenin tepesine ineceği görüşü kabul görmüştür. Ama şu anda orada bu vasıfta bir minare yoktur. Bkz. İsmail b. Muhammed el-Cerrahi el-Acluni, *Keşfü'l-Hafa ve Müzilitü'l-bas anme İştihere mine'l-Ehadis ala el-Sineti'n-Nas*, Kahire tsz. c. II, s. 552.

⁸⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, c.V, s. 13. Hz. İsa'nın nüzülü için gösterilen gerekçelerin başında Deccali öldürme unsuru gösterilmiştir. Bkz; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'an'il Azim*, Beyrut 1401, c. I, s. 366.

⁸⁸ Buhari, *Sahih*, 60; Müslim, *Sahih*, 1, İman, Bab, 71.

⁸⁹ İbn Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 411.

⁹⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, c. VI, s. 75.

⁹¹ Fıglah, "Mesih ve Mehdi İnanç", s. 196; İsmail Hakkı İzmirli, "Mehdi Meselesi", *Sebilürreşad*, Sayı: XIII, 13 Şubat 1339.

⁹² İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1970, c. II, s. 166.

⁹³ İbn Mace, *Sünen*, 36. Bu hadis münkerdir. Bkz. Zehebi, *Mizanu'l-İtidal*, c. III, s. 535.

⁹⁴ İbn Sa'd, el-Basri el-Zuhri, *et-Tabakatü'l Kübra*, Beyrut 1960, c. V, s. 245.

⁹⁵ Kurtubi, *et-Tezkire*, s. 617.

göstermektedir.⁹⁶ Bazı âlimlerce ise Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili hadisler ahâd olup bu konuda mütevatir hadis yoktur.⁹⁷

Hz. İsa'nın Mehdî ile beraber nüzulünü savunanların dayandıkları nokta sahabe, tabiin, Fıkıh, Hadis ve Tefsir ulemasının bu konuda hem fikir olduklarını iddia etmeleridir. Bu iddia doğru olsa bile mevcut hadisler incelendikten sonra ortaya çıkan problemler karşısında, bunun herhangi bir değerinin olmayacağı aşikârdır. Çünkü icma iddiası ile bu konudaki problemler ve bunların yol açtığı ciddi şüpheler ortadan kalkmış olmayacaktır.⁹⁸

4.Mehdî İncancına İlişkin Yaklaşımlar

4.1. Mehdî İncancını Kabul Edenler

4.1.1. Şiâ'da Mehdîlik İncancı

İslâm devletinin başkenti Kûfe'de Hz. Ali'nin şehadetinden sonra Hz. Hasan'ın Muâviye b. Ebi Süfyan ile anlaşarak hilafetten çekilmesi, Hz. Hüseyin ve aile efradının Yezid b. Muâviye ordusunca şehit edilmeleri hilafetin elden gitmesine ve Şiîlerin ümitsizliğe düşmelerine sebep olmuştur. Şiîler gizli/takiyye bir davetle, mevcut halifenin halifeliğini sorgulamak, Beni Ümeyye oğullarının yıkılacağını yaymak, imamı peygamber gibi masûm göstermek, Emevîler'in zaferine rağmen ileride kurulacak bir Şiî devleti hayali ile Şiâ'nın dağılmasının önüne geçmek istemişlerdir. Bunun için Mehdîlikle ilgili birçok haber uydurulmuş, Emevîler'in Ehl-i Bey'e yaptıkları zulümler insanların Şiîleşmesine, Şiîler'in ise Mehdî incancına bağlılıklarını arttırmasına sebep olmuştur.⁹⁹ Böylelikle Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinin ardından, Ka'bu'l-Ahbar ve Vehb b. Münebbih¹⁰⁰ gibi isimlerin Yahudilikten İslâm dinine taşıdıkları sanılan rivayetlerin etkisiyle Mehdîlik akidesinin tohumlarının, Şiîler'in ileri gelenlerinin elleri ile İslam âleminde atılmaya başlandığı görülmektedir. Mehdîlik fikrinin ortaya çıktığı grubun ve bu süreçte yer alan âlimlerin Emevîler tarafından cezalandırılmaları ile de Mehdîlik tasavvuru İslam

⁹⁶ Hadislerde Mesih Mehdi ve Müceddid, www.sadabat.net, Makaleler, 17.11.2015, Saat:20:26.

⁹⁷ Reşit Rıza, *Tefsirü'l-Menar*, Beyrut 1999, c. III, s. 317.

⁹⁸ M. Hayri Kırbasoğlu, *Hz. İsa'yı Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi*, www.kurannesli.info, 15.11.2015, Saat: 22:34.

⁹⁹ Emin, *Duha'l-İslâm*, c. III, ss. 241-243; Muhammed b. Hüseyin Şerif Rady, *Nehcü'l-Belağa*, çev. Abdülbaki Gülpınarlı, Derin Yayınları, İstanbul 2102, s. 287.

¹⁰⁰ Muhsin Abdünnasır, *Mes'ele'tü'l-İmame ve'l-Va'z fi'l-Hadis*, Beyrut 1983, s.501; Goldziher, *El-Akide*, s. 196.

âleminde artık iyice filizlenmiştir.¹⁰¹ İslâm düşüncesinde ilk defa 681/92 yıllarında yaşanan fitne ve iç savaş döneminde Ehl-i Beyt'e yapılan siyasi baskı ve zulüm, Şiîler'in Keysaniyye kolunun bir kurtarıcı (Muhammed b. Hanefiyye) beklemelerine neden olmuştur.¹⁰² Bu durumda Mehdîlik düşüncesine karşı bigâne kalamayan Emevîler ise bu defa "Süfyani" diye kendi Mehdî'lerini ortaya atmışlardır. Emevîler döneminde Mehdî'ye dair pek çok hadis uydurulmuş, Halid b. Yezid halkı Emevîler'in Mehdîsi Süfyani'ye inanmaya çağırılmış ve bunu yaymaya çalışmıştır.¹⁰³ Buna karşın Abbâsiler de kendi Mehdîlerini ilan etmişlerdir. İlk Abbâsi halifesi Ebü'l-Abbâs (132/749) Kûfe mescidinde yapılan merasimde kendisini Mehdîye verilen yaygın sıfat olan "Seffah-çok kan döken" lakabıyla tanıtmıştır. Şair Sudeyf, ona Hâşimiler'in Mehdîsi diye hitap etmiştir. Ebu Dulâme, Abbâsi II. Halifesi Ebu Ca'fer el-Mansur'a Mehdî diye hitap etmiştir. Abbâsi III. Halifesi Muhammed b. Abdullah ise açıkça beklenen Mehdî diye halka takdim edilmiştir. Bu dönemde İbn Abbâs ve İbn Müseyyib'e dayandırılan rivayetlerle Hz. Peygamber'in Seffah, Mansur ve Mehdînin kendilerinden çıkacağı haberini yaymaya çalışmışlardır.¹⁰⁴

Emevîler döneminde filizlenen Mehdîlik fikri, Abbâsiler'in (750/1258) tutumu ile iyice akıllara ve gönüllere kazınmıştır. Emevîler'den sonra iktidara gelen Abbâsiler'de "Ehl-i-Beyt'in rızasına" diye halkı Mehdî'ye çağırarak devletlerini bu nüfuz üzerine kurmuşlardır. Ehl-i Beyt ve Mehdî sevgisine vurgu yapan Abbâsiler'in de Hz. Ali'nin evladına karşı iyi davranmadıkları görülmektedir. Mervânoğulları tarafından Hz. Ali evladına yapılan zulüm, Abbâsiler döneminde mumla aranır olmuştur.¹⁰⁵

Şiâ'da imânın şartlarından kabul edilen Mehdî inancını reddetmek küfürle ilişkilendirilmiş,¹⁰⁶ bunun için pek çok apokrifal haber ve hadis uydurulmuş ve de bununla ilgili yeni bir hadis usulü dahi geliştirilmiştir.¹⁰⁷ Böylelikle Ehl-i Beyt âlimlerince siyasi bir fenomene dönüşen Mehdîlik tasavvuru daha sonraki dönemlerde Şiîlerce itikâda dönüşmüş ve bir inanç esası haline getirilmiştir. Şiâ'nın büyük bir çoğunluğuna göre imam (devlet

¹⁰¹ İlhan, *Mehdîlik*, s. 60.

¹⁰² Fıçlalı, *İslâm Mezhepleri*, s.13; Yavuz, "Mehdî", c. XXVIII, s.371; Neşşar, *Neş'etül-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, c. II, ss. 56-57.

¹⁰³ Ahmed Muhammed el-Havfi, *Edebtü's -Siyasefi'l-Asri'l-Emevi*, Beyrut tsz., ss. 71-73.

¹⁰⁴ Abdünnasır Muhsin, *Mes'eletü'l-İmame*, Beyrut 1983, s.507; Mustafa Öz, "Mehdîlik", *DİA*, İstanbul 2003, c. XXVIII, s. 385.

¹⁰⁵ Emin, *Duhal İslâm*, c. III, s. 239.

¹⁰⁶ Ebu Ca'fer Muhammed b. Ya'kup el-Kuleyni, *el-Usul mine'l-Kafi*, Tahran 1334, c. I, s. 84.

¹⁰⁷ Emin, *Duha'l-İslâm*, c. III, s. 241; Avni İlhan, "Şiâ'da Usulu'd-Din", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 423.

başkanı) masumdur. İmam Allah tarafından seçilip ümmetin başına tayin edilir. İdeal devlet başkanı imamdır. İdeal imam ise Mehdî'dir.¹⁰⁸ Şîi âlimlerden Necmeddin Ca'fer b. Muhammed el-Askeri¹⁰⁹ ve Muhammed Bakır es-Sadr¹¹⁰ eserlerinde Mehdîlik inancını savunanlardan sadece bir kaçıdır.

Günümüzde Şiâ'nın konuşmaları, yazıları, düşünceleri, siyasi hesapları, Mehdîlik düşüncesi ile dopdoludur. Mezhebi Şii'lik olan İran'da sokak duvarlarında bir dönem " Ya Rab! Humeyni'yi Mehdî'nin çıkışına kadar yaşat!" duası yazılı iken daha sonra yazı "Ya Rab! Humeyni'nin prensiplerini Mehdî'nin çıkışına kadar yaşat!" şeklinde değiştirilmiştir.¹¹¹

Şiâ mezhebinde Mehdî'yi bekleme inancında ittifak, geliş şekillerinde ise ihtilaf görülmektedir. Bazılarına göre Mehdî, gelecekte bir şahsiyet iken bazılarına göre ric'atla yeniden gelecek bir tarihi şahsiyet ya da varlığını beşer bedenlerinde devam ettiren ilahi bir ruhtur. Şiâ'da Mehdî'nin dünyaya gelişi Ehl-i Sünnet'teki Mehdî tasavvurunun aksine genellikle normal bir doğumla değil ric'at/geri dönüş şeklinde ortaya çıkmaktadır. Daha önce insanlar arasında yaşamış dini ve siyasi lider, kendisine ihtiyaç duyulduğu veya kendisine vaat edildiği zamanda dünyaya Mehdî olarak tekrar gönderilecektir. Aşırı sevgi ile ric'atı beklenen Mehdî'nin insan olduğu, onların da ölecekleri unutulmuş, ölümlerine önce şüphe ile bakılmış daha sonra ise tekrar dönecekleri iddia edilmiştir.¹¹² Kutsal kitaplarda mucize olarak değerlendirilen veya tartışmalı olan hadiselerle, Mehdî'nin ric'atı kıyas edilerek bu durum ispatlanmaya çalışılmıştır.¹¹³ Şiâ'ya göre Hz. Nuh'un dokuz yüz elli, Ashabı Kehf'in üç yüz, Hızır ve İblis'in asırlarca yaşaması Mehdî'nin hayatını ve onun da yaşayabileceğini ispat etmektedir.¹¹⁴

Şiâ'da Mehdîliğin, ric'at inancını da içine alan bir anlama bürünmesi Muhammed b. el-Hanefiyye'nin (ö.81/00) vefatından sonra, dönmesinin beklenmesi ile başladığını görmekteyiz. Muhtar es-Sakafî'nin yakın adamlarından Hz. Ali'nin azatlı kölesi Ebu Amr el-Keysan ve onun bazı

¹⁰⁸ İlhan, *Mehdîlik*, s. 144; Bkz. Kadi Nu'man b. Sabit, *ed-Dea'imü'l-İslâm*, Mısır 1950, c. I, s. 13.

¹⁰⁹ el-Askeri, *el-Mehdî el-Mev'ûd el-Muntazar*, Beyrut 1977, c. I, ss. 114-124.

¹¹⁰ Muhammed Bakır el-Sadr, *el-Bahs Havle'l-Mehdî*, Beyrut 1981, ss. 7-15.

¹¹¹ İlhan, *Mehdîlik*, s. 103.

¹¹² Bkz. Hasan Onat, *Emevi Devri Şii Hareketi ve Günümüz Şiiliği*, Ankara 1993, ss. 111-117; Veysi Ünverdi, *İmâmîyye Şiâsi'nin İmâmîyet Anlayışının Eleştirisi (Kâdî Abdülcebâr Örneği)*, İlahiyat Yay., Ankara 2016, s. 325.

¹¹³ Ali-İmran, 3/185; Zümer, 39/30; Fatır, 35/43.

¹¹⁴ Yavuz, "Mehdî", *DİA*, c. XXVIII, s. 373; Seyyid Cevad eş-Şahrudi, *el-İmâmü'l-Mehdî ve Zuhuruhu*, Kuveyt 1985, ss. 110-114.

mensuplarına göre, Ali b. Ebu Talib'in oğlu Muhammed b. Hanefiyye,¹¹⁵ Radva dağında yaşamakta olup ölmemiştir. Muhammed b. Hanefiyye'nin dönüşü kıyametin kopmasından önce Mehdî olarak gerçekleşecek ve dünyaya adaleti hâkim kılacaktır.¹¹⁶ Böylelikle Şiâ'da gerçekleşecek olan egemen olma ümidi ric'at ile canlı tutulmuştur denilebilir.

Şiâ'da Zeydiyye'nin, Carudiyye koluna göre Emevîlere karşı siyasi mücadele veren, Abbâsi halifelerinden Ebu Ca'fer el-Mansur (ö.153/775)'un siyasi amaçla halka Mehdî diye tanıttığı kuzeni Muhammed b. Abdillâh,¹¹⁷ diridir. O, ne ölmüştür ne de öldürülmüştür. Halifenin askerlerinin Medine'de katlettikleri kimse Muhammed b. Abdullâh değil, onun suretine bürünmüş Şeytan'dır.¹¹⁸ O, yeryüzünü adaletle doldurmadıkça ölmeyecektir.¹¹⁹ O, Hacir yakınındaki dağlarda yaşamakta olup çıkacağı zamana kadar orada beklemektedir. O, Mehdî el-Muntazar'dır.¹²⁰

Şiâ'da İmamiyye'nin Navusiyye koluna göre beşinci İmam Muhammed Bakır (ö.53/731)'ın tayini ile imam olan oğlu altıncı imam Ca'fer es-Sâdık¹²¹ beklenen Mehdî'dir. İnsanlara, ölümü Ca'fer suretinde gösterilen o değildir.¹²²

Şiâ'nın İsmailiyye koluna göre İsmail b. Ca'fer'in ¹²³ babası Ca'fer es-Sâdık daha sonra imameti ondan alıp diğer oğlu Musa el-Kazım'a vermiş olsa bile imameti önce büyük oğluna vasiyet ettiği için beklenen Mehdî İsmail b. Ca'fer'dir. O, ölmemiştir geri gelecektir.¹²⁴

¹¹⁵ Muhammed b. Hanefiyye, kendi eceli ile 81/700'de vefat etmiştir. Cenaze namazı Osman b. Afvan'ın oğlu Medine valisi Eban tarafından kaldırılıp, Cennetü'l-baki mezarlığına defin edilmiştir. Bkz. Mustafa Öz, "Muhammed b. Hanefiyye", *DİA*, İstanbul 2005, c. XXX, ss. 537-539.

¹¹⁶ Abdülkadir b. Tahir b. Muhammed el-Bağdadi, *el-Fark beyne'l-Firak*, thk.; M. Muhyiddin Abdülhamid, Kahire tsz., ss. 32-40.

¹¹⁷ Muhammed b. Abdullâh (ö. 145/762) zühd, takva ve mürüvvet sahibi bir kimse olduğundan "en-Nefsü zekiyye" lakabıyla anılmıştır. Eski Mısır valisi Hümejd b. Kahtabe tarafından öldürülmüştür. Kesik başı Küfe'de bulunan halifeye gönderilmiştir. Kız kardeşi ve kızının halifeye müracaatları üzerine kesik başı Medine'ye getirilerek Bakı mezarlığında gövdesinin yanına gömülmüştür. Bkz. Mustafa Öz, "Muhammed b. Abdullâh el-Mehdî", *DİA*, İstanbul 2005, c. XXX, s. 490.

¹¹⁸ Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, s. 95; Hristiyanlık'ta Hz. İsa/Mesih'in ölümü gerçek olmayıp, görevi sona ermemiştir. İsa-Mesih, muvakkat bir kesinti ile gözden kaybolmuştur. Yarı kalan görevini tamamlamak ve zafere ulaşmak için rücu edecektir. Yahudilikte ise Hz. İlyas/Mesih; göğe yükseltilmiştir. Adaleti ikame etmek için rücu edecektir. Bkz. Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdî İnanç*, s. 209.

¹¹⁹ Ebu Muhammed Ali İbn Hazm, *Kitabu'l-Fisal fi'l-Milel ve'l-Ahvai ve'n-Nihal*, Mısır 1321, c. IV, s. 179.

¹²⁰ Bağdadi, *el-Fark beyne'l-Firak*, s. 31.

¹²¹ Ca'fer es-Sâdık, Abbâsi halifesi Ebu Ca'fer el-Mansur'un emri ile 148/765'te zehirletilerek öldürülmüş, Cennetü'l-baki mezarlığına defin edilmiştir. Bkz. Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık", *DİA*, İstanbul 1993, c. VII, s. 1.

¹²² Bağdadi, *el-Fark beyne'l-Firak*, s. 60.

¹²³ İsmail b. Ca'fer, babası hayatta iken 138/755'te ölmüştür. Babası ölümüne dair bir mazbata düzenleyip Halife Mansur'a, göndermiştir. Bu ölümü mensuplarınca şüpheli olup Abbâsîlerin şerrinden sakınmak için yapılmış bir takiiye olarak değerlendirilmiştir. Bkz. İlhan, *Mehdîlik*, s. 105.

¹²⁴ Bağdadi, *el-Fark beyne'l-Firak*, s. 47.

İmamiyye'nin Museviyye koluna göre ise İmam Musa el-Kazım,¹²⁵ beklenen Mehdîdir. Mensuplarına göre O, Harun er-Reşid'in evine girmiş ve bir daha çıkmamıştır.¹²⁶ İmamiyye'nin İснаәseriyye kolundan bazıları için ise İmam Hasan el-Askerî'nin oğlu imam Muhammed Kaim el-Müntazar (260/874-gaybeti) Mehdîdir. O, şu an sağdır ve gaybettedir. Babası İmam Hasan el-Askerî öldüğünde Abbâsi idarecileri imamlarının soyunu ortadan kaldırmaya karar vermişlerdir. Bunun üzerine bütün Ehl-i Beyt kadınlarını, hamile olup olmadıklarını araştırmak için muayeneye tabi tutup, en ufak bir şüphe üzerine bazı kadınları iki sene hapis yatırmışlardır. Bu durumda İmam Muhammed Kaim el-Müntazar'ın ortaya çıkması uygun değildi. Birinci gaybet (Gaybubet-i Suğra) altmış dokuz yıl sürmüş olup bu dönemde işler elçiler-sefirler yolu ile yapılmıştır. İkinci gaybet (Gaybubet-i Kubra) Allah Teâlâ'nın çıkışına yeniden izin vereceği güne kadar sürecektir. İснаәseriyye'ye göre Mehdînin çıkışının pek çok alametleri gerçekleşmiştir. Sadece Süfyani'nin (İslâm Deccalı) çıkışı ve güneşin batıdan doğuşu gibi alametleri kalmıştır. O, İmam Humeyni'nin dediği gibi şartların güçlüğü sebebi ile Hz. Peygamber ve İmamların tamamlayamadığı dünyanın fethini İslâm'ın kutlu yürüyüşünü tamamlayacak ve İman devletini kuracaktır.¹²⁷

116

Şiâ'da bazı grupların inancına göre ric'atı gerçekleşecek kişi sadece Mehdî değildir. Al-i Beyt'e karşı işlemiş oldukları zulmün cezasını çekmeleri için Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'de ahir zamanda Mehdînin zuhuru ile ric'at edip bir ağaca asılacaklardır.¹²⁸

Şiâ ve İslâm coğrafyasındaki bazı Mehdî tasavvurlarında hulul inancının da etkili olduğunu görmekteyiz. Hint dinlerinde mevcut olan hulul düşüncesi Firavunlar devrinde Mısır'da yaygın olup, oradan İslâm kültürüne intikal ettiği yahut eski İran'daki Seneviyye'den kaynaklandığı ileri sürülmüştür.¹²⁹ İbn Teymiyye, hulul inancının müteahhir dönemde Cengiz Han'ın liderliğinde Moğollar'ın kurduğu devlet vasıtasıyla İslâm âleminde görülmeye başlandığını söylemiştir.¹³⁰ Hulul için, Allah'ın Hz.

¹²⁵ İmam Musa el-Kazım (Ö. 183/...) Abbasi Halifesi Harun er-Reşit tarafından Yahya b. Halid'e öldürtülmüş, cenazesi Bağdat'ın Bab'u't-tıbn/Kazımiyye mahallinde defin edilmiş ve üzerine türbe yapılmıştır. Mensuplarına göre ise O, Harun er-Reşid'in evine girmiş bir daha çıkmamıştır. Bkz. Mustafa Öz, "Musa el-Kazım", *DİA*, İstanbul 2006, c. XXXI, s. 221.

¹²⁶ Bağdadi, *el-Fark beyne'l-Firak*, s. 95.

¹²⁷ İlhan, *Mehdilik*, s. 102; Ali el-Hüseyni eş-Şahudi, *el-İmamü'l-Mehdi ve Zuhuruhu*, Kuveyt 1985, s. 96; geniş bilgi için bkz., Veysi Ünverdi, *İmâmiyye Şiâsi'nın İmâmet Anlayışının Eleştirisi*, ss. 323-329.

¹²⁸ Emin, *Duha'l İslâm*, c. III, s. 246.

¹²⁹ Mustafa Öz, "Galiyye" *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 335. Hristiyanlıkta güvercin, Mesîhe hulul eden kutsal ruhun sembolüdür. Bkz. Sarıçoğlu, *Dinlerde Mehdî Tasavvurları*, s. 106.

¹³⁰ Yusuf Şevki Yavuz, "Hulul", *DİA*, İstanbul 1996, XVIII, s. 342.

İsâ'ya hulul ettiğini ve İsâ'nın beşer şeklinde bir ilah olduğunu kabul eden Hristiyanlık'tan İslâm kültürüne geçtiği kanaati daha yaygındır.¹³¹

Tespit edildiğine göre ilk defa Abdullah b. Sebe' tarafından Allah'ın ruhunun Hz. Ali'ye ondan da imam olmuş oğullarına hulul ettiği iddia edilmiştir. Abdullah b. Sebe' ve mensupları tarafından Ali b. Ebi Talib'in¹³² ölmediği ve kıyamettin kopmasından önce dünyaya dönüp zulümle dolan dünyaya adaleti hâkim kılacağı iddia edilmiştir. Abdullah b. Sebe' Medain'de sürgünde iken Hz. Ali'nin Kufe'de şehit edildiğini bildirenlere "O'nun beynini yetmiş ayrı bohça içerisinde getirmiş olsanız bile sizi yine tasdik etmeyiz. O, semâdan inip dünyaya hâkim olmadıkça ölmez." demiştir. Zira onda ilahi bir parça olup onu ele geçirmek mümkün değildir. Bulutların içinde gelen O'dur. Gök gürlemesi sesi, şimşek ise tebessümüdür. O, bir gün yeryüzüne inecektir.¹³³

Gulati Şiâ'dan Beyan b. Semân¹³⁴ ile Muğire b. Said el-İclî'ye¹³⁵ göre Hz. Ali'ye cüz-i ilahi hulul etmiş ve tenasüh yolu ile kendisine kadar gelmiştir. Kendilerine ve tabilerine göre imamdırlar.¹³⁶ Ebu'l-Hattab el-Esed'e¹³⁷ göre ise Ca'fer es-Sâdık ve Horasanlı el-Mukanna ilahtırlar. İmam Cafer es-Sâdık, peygamber ve resül olmayıp, Rab'tır. Aynı şekilde imam Ca'fer es-Sâdık'ın babaları da ilahtır. "Onlar Allah'ın oğulları ve dostlarıdır. Ca'fer yaşadığı dönemin ilahıdır. O, duyularla algılanabilen, görülebilen bir varlık değildi. Yeryüzüne indiğinde bilinen suretine bürünmüştür."¹³⁸ Muhammed b. Nusayr en-Nemiri (ö.270/883) Hz. Ali, Hz. Peygamber ve Selman-ı Farisi'nin ilah olduğunu iddia etmiştir. İbnü'n-Nusayr Ali en-Naki'nin de ilahlığı kabul edilmiş ve tenasühü benimsemiştir. Hasan el-

¹³¹ Öz Mustafa, "Galiyye" *DİA*, İstanbul 1996, c. XIII, s. 335.

¹³² İmam Ali b. Ebi Talip (ö. 40/661) İbn-i Mülcem'in suikastı ile şehit edilmiş, Küfe (bu günkü Nəcəf)'de defnedilmiştir. Bkz. Ethem Ruhi Fiğlalı, "Ali", *DİA*, İstanbul 1989, c. II, s. 374.

¹³³ İlhan "Mehdilik", s. 69; Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, 159; Veysi Ünverdi, *İmâmîyye Şiâsî'nun İmâmîyet Anlayışının Eleştirisi*, ss. 198-199; Hristiyan inancına göre İsa Peygamber/Mesih ric'at için Tanrı'nın sağında oturarak beklemektedir. Hinduizm'de Mehdi/Kalki, Tanrı Vişnu'nun Avatarası olarak gelecektir. Bkz. Sarıkçıoğlu, "Mehdi", *DİA*, İstanbul 2003, c. XXVIII, s. 370.

¹³⁴ Beyan b. Seman (ö.119/737) Küfe'de faaliyet gösteren Beyan b. Seman, Irak Vailisi Halid b. Abdullah el-Kasri'nin emri ile yakılmıştır. Bkz. Şerafettin Gölcük, "Beyan b. Seman", *DİA*, İstanbul 1992, c.VI, s.28.

¹³⁵ Muğire Said el-İclî (ö.119/737) Küfe'de faaliyet gösteren Beyan b. Seman ile aynı gün Irak Vailisi Halid b.Abdullah el-Kasri'nin emri ile yakılarak öldürülmüştür. Bkz. Şerafettin Gölcük, "Beyan b. Seman", *DİA*, c. VI, s. 29.

¹³⁶ İlhan, *Mehdilik*, s. 66.

¹³⁷ Ebu'l-Hattab Muhammed b. Ebi Zeyneb el-Esedi (ö. 143/760) önde gelen mensuplarıyla birlikte Fırat nehrinin üzerindeki Dârür-Rızk denilen yerde öldürülüp, başları Bağdat'a gönderilmiş, cesetleri bir süre asılıp teşhir edildikten sonra topluca yakılmışlardır. Bkz. Hasan Onat, "Hattabiyye", *DİA*, İstanbul 1997, c. XVI, s. 492.

¹³⁸ Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, s. 164.

Askerî zamanında onun “bab”ı ve on ikinci İmam Muhammed Mehdî el-Muntazar’ın gaybeti sırasında onun sefiri olduğunu iddia etmiştir.¹³⁹

Şiâ’da Keysaniyye’nin Hâşimiyye koluna göre Ebû Hâşim Abdullah b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib,¹⁴⁰ Abdullah b. Amr b. el-Kindî’ye vasiyette bulunmuş, imamet Ebû Hâşim Abdullah b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib’ten Abdullah b. Amr b. el-Kindî’ye geçmiştir. İddialara göre Ebu Hâşim’in ruhu da ona intikal etmiştir. Abdullah b. Amr b. el-Kindî’ye göre Allah Teâlâ’nın ruhu da tenasüh ederek ona kadar ulaşmış ve ona hulul etmiştir. Abdullah bundan hareketle hem ilahlık ve hem de peygamberlik iddiasında bulunmuş, Horasan’da ölmüştür. Bazıları onun ölmediğini ve bir gün döneceğini iddia etmişlerdir. Bu fikre sarılanlar helal haramı gözetmeden yaşayan Irak civarında Hurremiye ve Mazdekiye olarak ortaya çıkmışlardır.¹⁴¹

Şiâ, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’e karşı duydukları aşırı sevgi ile hulule ve tenasühe düştükleri gibi kendilerince Hz. Ali düşmanlarına karşı duydukları aşırı kin ve nefretle onlar hakkında da hulule ve tenasühe düşmüşlerdir. Bu aşırı sevgi kendilerince Ehl-i Beyt’e karşı olanlara karşı da aşırı nefrete dönüşmüş ve aynı tenasüh intikam duyguları için onlara da uygun görülmüştür. Şiâ’nın bir kısmı katır veya merkebi alır ona işkence eder, onu döver, aç ve susuz bırakır. Çünkü Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’in ruhları bu hayvanlara hulul etmiştir.¹⁴² Şiî fırkalarında görülen ve ric’ata bağlı Mehdîlik inancının tamamen Yahudi ve Hristiyan kaynaklı olduğu, İsraili ve benzeri kaynaklarla İslâm’a girdiği görülmektedir.¹⁴³

4.1.2. Ehl-i Sünnet’te Mehdîlik İnancı

Mehdîlik inancı Ehl-i Sünnet akaidinde temel inanç esasları arasında olmamakla beraber, h. II. yüzyıldan itibaren İslam âleminde gelişen siyasetin konjonktürüne göre hayal kırıklığına uğramış Sünnî halkın kalplerinde yer almaya başlamıştır.¹⁴⁴

¹³⁹ İlyas Üzümlü, “Nusayrilik”, *DİA*, İstanbul 2007, c. XXXIII, ss. 270-274.

¹⁴⁰ Ebu Hâşim Abdullah b. Muhammed (ö. 98/716-17) Emevî Halifesi Süleyman b. Abdülmelik’in Askerlerince içirilen süt ile zehirlenmiştir. Bkz. Hasan Onat, “Ebu Hâşim Abdullah b. Muhammed”, *DİA*, İstanbul 1999, c. XX, s. 146.

¹⁴¹ Şehristani, *el-Milel*, s. 137.

¹⁴² İbn Hazm, *el-Fisal fi’l-Milel ve’l-Ehva ve’n-Nihal* nşr. Ahmed Şemsuddin, Beyrut 1996, c. IV, s.182; Ebu Ferec el-İsfehani, *Kitabü’l-Eğami*, Beyrut 2004, c. VII, s. 242.

¹⁴³ G.V. Vloten *Emevi Devrinde Arap Hâkimiyeti, Şiâ ve Mesîh Akideleri üzerine Araştırmalar*, çev. M. Sait Hatipoğlu, Ankara 1986, ss. 67-77.

¹⁴⁴ Fazlurrahman, *İslâm*, Universty of Chicago Pres, Chicago 1982, çev. Mehmet Aydın-Mehmet Dağ, Selçuk Yayınları, Ankara 1992, ss. 186-342.

İmâm Mâlik, Ebu Hânife, İmâm Şâfiî, Mâtürîdî, Bâkillanî, Cüveynî, İcî, Nesefî gibi âlimler Mehdî inancına hiç temas etmezlerken, Eş'ârî,¹⁴⁵Bâğdâdî¹⁴⁶ ve Şehrîstânî¹⁴⁷ gibi âlimlerin, Mehdîliğin mezhepler tarihi içindeki oluşumu hakkında bilgi verdikleri görülmektedir. Ehl-i Sünnet'in son dönem âlimleri ise Mehdîliğe kıyamet alametleri arasında kısaca yer verip bunun bir inanç konusu olmadığına dikkat çekmişlerdir.¹⁴⁸ Bununla beraber İbn Kesir, el-Heytemî gibi bazı Sünnî âlimler eserlerinde Mehdîliği savunmuş ve ispat etmeye çalışmışlardır.¹⁴⁹

Günümüzdeki Ehl-i Sünnet'te Mehdîliğinin serencamına baktığımızda Mehdîlik fikrini Şiâ'daki gibi hararetle olmazsa bile onu savunan birçok tarikat ve cemaatin olduğunu rahatlıkla görmek mümkündür. Siyasi gelişmelerde ve yeni oluşumlarda Mehdîlik bir fenomen olarak sıklıkla işlenmiş ve bir çıkış noktası olarak görülmüştür. Bunun için birçok tarikat ve cemaatin hiçbir konuda vefa göstermedikleri kadar, Mehdîlik konusuna vefa gösterdikleri görünmektedir. Bu vefadan olacak ki tarihte kendisine Mehdîlik izafe edilen ya da Mehdîliği siyasi bir aksiyona dönüştürüp kendisini Mehdî ilan eden insanların sayısı oldukça fazla görünmektedir.¹⁵⁰

Şiâ'da hulul, tenasüh¹⁵¹ ile ric'at şeklinde karşımıza çıkan Mehdîlik inancı ise Ehl-i Sünnet'çe kesinlikle reddedilmiştir. Ehl-i Sünnet'e göre Hz. İsa'nın dönüşü ric'at ile değil nüzul ile, Mehdî'nin ortaya çıkışı ise normal zuhurla gerçekleşecektir. Hz. İsa ve Mehdî Hz. Peygamber'in sünneti ile halkı idare edeceklerdir.¹⁵²

¹⁴⁵ Ebu Hasan el-Eş'ârî, *Makalatü'l-İslâmiyyin ve İhtilafu'l-Musallin*, nşr. Helmut Ritter, İstanbul 1929-1930; Bkz. Eş'ârî, *Makalatü'l-İslâmiyyin ve İhtilafu'l-Musallin*, çev. Mehmet Dalkılıç- Ömer Aydın, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2005, ss. 37-57.

¹⁴⁶ Bağdadi, *el-Fark beyne'l-fırak*, s.179; Bkz. Bağdadi, *el-Fark beyne'l-fırak*, çev.; Ethem Ruhi Fiğlalı, TDV Yayınları, Ankara 2008, s. 200.

¹⁴⁷ Şehrîstânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, s. 151.

¹⁴⁸ Sa'düddin Mes'ud b.Fahrüddin Ömer b. Burahanuddin Abdullah el-Herevî el-Horasani et-Taftazani, *Şerhü'l-Makasid*, İstanbul 1305, c. II, s.307; Ignaz Goldziher, *El-Akide ve's Şeria fil İslâm*, trc.; M Yusuf vd., Kahire 1946, s. 196.

¹⁴⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 1966, c. I, ss. 29-30; Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hacer el-Heytemî, *el-Kaolü'l-Muhtasar fil-Mehdiyil-Muntazar*, Kahire 1986.

¹⁵⁰ Günümüzde, www.youtube.com ve benzeri internet siteleri üzerinden Mehdîlik iddialarına bakıldığında Mehdîlikte ve Mehdîlik üzerinde kutsiyet atfetmede bir enflasyonun yaşandığı su götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Bkz. Tarih Boyunca Mehdîliğini İlan endeler, www.hayatınlanlaminedir.com. 11.11.2015 Saat:23:50; Şaban Döğen, *Mehdi Üzerine*, www.köprüdergisi.com. 01.10.2015 Saat:22:53. İsmail Hakkı İzmîrli, "Mehdîlik Meselesi; Muallim ata Efendinin 3. Sorusuna Cevap" *Sebilürreşat*, Sayı 285, s. 391.

¹⁵¹ Docetism (Zahiri ölüm): Ölen bir kimsenin ölmediği, zahiren ölü gibi görüldüğüne aslında hayatta olduklarına dair inanç.

¹⁵² İlhan, *Mehdîlik*, s. 142.

4.1.3. Tasavvuf'ta Mehdilik İnancı

Şii düşüncesinden etkilendiği kabul edilen tasavvufçuların Mehdilik fikrini kabul etmesi ile Mehdilik düşüncesi İslâm coğrafyasında hızla yayılmıştır. Sufiler rüya ve tevil marifeti ile Mehdilik hakkındaki farklı yorumları uzlaştırmaya çalışıp Allah'ın elçisinin kızı Fatma'nın evladından olan Mehdî'nin zuhurunu kendilerine has mükâşefe yolu ile izah etmeye çalışmışlardır.¹⁵³ Şii ve siyasi gelişmelerin etkisiyle sufiler Mehdilik hakkında Şiâ'nın iddia ettiklerinden farklıda olsa bir gün Mehdî'nin geleceğini savunmuşlardır.¹⁵⁴

Tasavvuf ve teşeyyu' arasındaki ilişki sebebiyle olacak ki Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve İmam Rabbani gibi tasavvufun önde gelen isimleri eserlerinde Mehdilik inancını hararetle savunmuşlardır.¹⁵⁵

Kur'an-ı Kerim, Hadis, Ehl-i Sünnet, Şiâ ve Tasavvuf kaynaklarına dayanarak şu ana kadar yaptığımız araştırmamızın geneline baktığımızda, Mehdilik inancını kabul edenlerin delillerini ve vardıkları sonuçları şöyle sıralamak mümkündür:

1-Ehl-i Sünnet'te Mehdiliği kabul edenler, ilgili hadis rivayetlerini esas alarak, bunların büyük bir cemaat tarafından nakledildiğini, dolayısıyla Mehdilikle ilgili rivayetlerin manevi mütevatir derecesine ulaştığını iddia ederek Mehdiliği kıyametin büyük alametlerinden birisi olarak kabul etmişlerdir.¹⁵⁶

2-İslâm'dan önceki bir takım dinlerde ve inançlarda Sümerler'de, Hristiyanlık'ta ve Yahudilikte kurtarıcı, Mesih ve Mehdî inancının olması Mehdiliğin oradan İslâmiyet'e geçtiğine dair delil teşkil etmemelidir. Mehdilik inancının diğer dinlerde şu veya bu şekilde bulunması Mesih ve Mehdî inancının İslâm'a dışarıdan geldiğini göstermez. İslâm'ın ilk kuşaklarından itibaren Mesih ve Mehdî meselesi yaygın olarak bilinen, inanılan ve dilden dile dolaşan bir meseledir ki bu kadar rivayete konu olabilmektedir.¹⁵⁷

3-Ehl-i Sünnet anlayışında Mehdî bekleme temayülü inkâr edilemez. Ehl-i Sünnet düşüncesinde Mehdîye Şiâ'daki gibi insanüstü bir özellik

¹⁵³ İlhan, *Mehdilik*, s. 110.

¹⁵⁴ Yavuz, "Mehdi", *DİA*, İstanbul 2003, c. XXVIII, s. 372.

¹⁵⁵ Muhyiddin Muhammed b. Ali İbn Arabî, *el-Futuhatu'l-Mekkiye*, nşr. Osman Yahya-İbrahim Medkur, 1392/1972, 66.bab.; Ahmet Faruk Serhendi Rabbani, *Mektubat*, trc. Muhammed Murat, Fazilet Neşriyat, İstanbul tsz., s. 1194.

¹⁵⁶ Yusuf Vabil, *Eşratu's-Sa'a*, İstanbul 2010, ss. 206-226.

¹⁵⁷ Şevkani, *et-Tevzih fi'l-Tevatur ma Câe fi'l-Mehdi Muntazar ve'd-Deccal ve'l-Mesih*, Dimaşk tsz.; Ebubekir Sifil, *Kıyamet Alametleri Mesih Mehdi*, www.sadabat.net.Makaleler, 11.11.2015, Saat:19:50.

atfetmek mümkün değildir. Ehl-i Sünnet'teki Mehdî, siyasi ve insanüstü bir şahsiyet olmaktan ziyade halkı hakka götürecektir bir metodun öncüsüdür. Önemli olan Mehdî değil, metodudur. Bu metodu Mehdîliğin önderliğinde düşünmek hayal değildir. Bu durum Mehdî inancını mümkün kılmaktadır.

4.2. Mehdî İnancını Reddedenler

Mehdîlik inancını reddedenlere göre Mehdîlik, iktidar mücadelesinde yenilgiye uğrayan veya mevcut iktidarın siyasi zümreleri tarafından ortaya atılmış, önce aşırı (Galî), ardından mu'tedil Şiâ ve Sünnîler tarafından İslâm dinine mal edilmiş, siyasi kökenli bir inançtır.¹⁵⁸ Siyasi kaygılardan uzak dinler ve mezhepler tarihine vakıf, sosyolojik gelişmelere bağlı kalan İbn Haldûn gibi düşünürlerin çoğu Mehdîlik inancına ihtiyat ile bakmışlardır.¹⁵⁹

İslâm âlemi içerisinde pek çok düşünür üzerinde Mehdîlik konusunda etki yapan İbn Haldûn'un Mehdîlikle ilgili görüşlerini burada bir örnek olarak kısaca belirtmek önem arz etmektedir. İbn Haldûn'a göre Mehdîlik çağlar boyunca bütün müslümanlar arasında yaygın olan bir inançtır. İbn Haldûn, bu inancın ne zaman, nerede ve nasıl ortaya çıktığına değinmemiştir. Ancak Mehdîlik inancını temellendirmeye ya da çürütmeye çalışan görüşler üzerinde geniş araştırmalar yapmıştır. İbn Haldûn hadisçilerin delil olarak ileri sürdüğü hadisleri ve bunların eleştirilerini yaptıktan sonra şu sonuca varmaktadır: "Hadis ehlinin rivayet etmiş oldukları hadislerin çok azı müstesna hiçbir ta'ndan sâlim değildir." İbn Haldûn hadis dışında mutasavvıflar arasında bu inancın ortaya çıkışını da detaylı olarak incelemiştir. İbn Haldûn'a göre, ilk dönem sufileri mücadele, riyazet ve bundan doğan vecd halleri gibi meşguliyetler dışında başka meselelerle uğraşmıyorlardı. Sonrakiler keşf ve beş duyunun ötesi hakkında konuşmaya başladılar ve vahdeti vücut inancına kapıldılar. Bu çerçevede "Kutub"¹⁶⁰ ve "Abdal"¹⁶¹ inancını ortaya attılar. Sonraki mutasavvıflar Rafizi ve Şiî inançların etkisinde kalarak yanlış yollara saptılar. Mutasavvıflar Rafizîlerin imam ve nükeba (Alevi reisleri) hakkındaki akidelerini Mehdîlik noktasında taklit etmişlerdir. Mutasavvıflar böylece Şiîlerin kanaatlerini paylaşmış ve mezheplerini benimsemişlerdir. Diyanet

¹⁵⁸ Emin, *Duha'l-İslâm*, c. III, ss. 241-243.

¹⁵⁹ İbn-Haldun; *Mukaddime*, trc. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s. 582.

¹⁶⁰ Kutub; Tasavvufta, evrenin mânevi yönetiminden sorumlu veliler hükümetinin başı, başkanı. Bkz.; EthemCebecioğlu, "Kutub" md., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

¹⁶¹ Abdâl; Arapça, bedel, bidl ve bedî kelimelerinin çoğulu olup, bûdela da bu meyanda zikredilir. Halk içinde dolaşan ve ermiş diye bilinen kişilere verilmiş bir lâkap. Cebecioğlu, *ae*, "Abdâl" md.

hususunda Şiâ'nın akidelerine dayanmışlardır. Sufilerin kitapları Rafiziye ve İsmailî'lerin bekledikleri Mehdî inancı ile dolmuştur. İbn Haldûn daha sonra Mehdî inancının yer aldığı eserleri ve sahiplerinin bir listesini vermiş, bu eserlerin temel düşünceleri hakkında kısa ve özlü bilgilere yer vermiştir. Söz konusu kesimin görüşlerini aktardıktan sonra Mehdî hakkında kendine özgü bir formül ortaya koymuştur. Ona göre Kureyş ve Ehl-i Bey'ten bir Mehdî'yi beklemek boşunadır. Çünkü bu çağda söz konusu soya mensup olanlar ve onların asabiyetleri dağılmış ve çözülmüştür. Onları bir arada bulmak mümkün değildir. Tam tersine başka tür asabiyetler ortaya çıkmıştır. Buna göre eğer Mehdî gelecekse bile beklenen soydan ve yerden gelmeyecektir. Gelse bile başarılı olmayacaktır. Çünkü her türlü davet, asabiyeti yani soy birlikteliği gücünü gerektirmektedir. O bu düşüncesini şu ifadeleriyle açıklamaktadır: "Şevket ve asabiyet olmadan dini bir davet ve hareket başarıya ulaşamaz. Hâşimi'lerin ve hatta Kureyş'in asabiyeti dünyanın her tarafında bazı istisnalar dışında tamamen dağılmış ve yok olmuştur. Kureyş'in asabiyetine üstün gelecek diğer bir takım milletler meydana gelmiştir." Görüldüğü gibi İbn Haldûn asabiyet teorisine bağlı olarak Mehdî inancını ve bunun imkânını ele almıştır. O doğrudan Mehdî inancının gerçek olup ya da olmadığı konusunda bir sonuca gitmekten her ne kadar kaçınmış ise de biz onun bu konuda pek de olumlu bir düşünceye sahip olmadığını çalışmalarında rahatlıkla anlayabiliyoruz. Her şeyden önce İbn Haldûn, Mehdî inancının dayanaklarını ve kaynaklarını zayıf bulmaktadır. Hadislerdeki tartışmalar ile mutasavvıflar arasındaki Rafizî-Şiî düşüncelerin ürünü olarak ortaya çıkan Mehdî inancının temellerini pek sağlam bulmamıştır. İkinci olarak o, Mehdîlik ile ilgili beklentilerin gerçekçi olmadığını çünkü iddia edilen yer ve soydan bir Mehdî'nin zuhurunun toplumsal ve siyasal açıdan imkân dışı olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda kendi tezine sıkı sıkıya bağlı kalan İbn Haldûn'a göre asabiyet olmadan herhangi bir devlet başarılı olamaz. Günümüzde Kureyş asabiyeti zayıflamıştır. Her bir asabiyetten de bir Mehdî çıkmayacağına göre Mehdîlik inancının bir gerçekliği yoktur.¹⁶²

Mehdîlik hakkında açık bir nas bulunmaması, akli deliller açısından bunun mümkün görünmemesi, mevcut hadislerin ise zayıf veya uydurma olması gibi nedenlerle Kadı Abdulcebbar, İbn Haldûn, Ahmed Emin, M Reşit Rıza, Ferid Vecdi, İsmail Hakkı İzmirli ve konu hakkında akademik araştırmalar yapan E. Ruhi Fıglalı, Avni İlhan, Hüseyin Atay, Hayrettin

¹⁶² İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, ss. 594-600.

Karaman, Süleyman Uludağ gibi birçok düşünür Mehdî'nin geleceği fikrini reddetmişlerdir.¹⁶³

Mehdîliği reddedenlerin gerekçelerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-Kur'ân'da Mehdî ile ilgili herhangi bir ayet bulunmadığı gibi Buhari ve Müslim'in sahihlerinde de doğrudan Mehdî'den bahseden bir hadis yer almamaktadır. Mehdî ile ilgili mevcut hadislerin sahih mertebesine ulaşmayıp ahâd haber olmaları Mehdî hadislerinin hemen hemen hepsinin cerh edilmeleri, hadisler arasında ciddi tenakuzların bulunması, Mehdî konusunun Ehl-i Sünnet inancında itikâdi bir mesele olarak değerlendirilmemesinin nedenlerindedir.¹⁶⁴

2-Mehdîlikle ilgili varid olan hadislerde, özellikle soya vurgu yapılmaktadır. Bu ise soyla övünmeyi ön plana çıkartan cahiliye düşüncesinin bir kalıntısıdır. Oysa soy ve sopla övünmek gibi bir cahiliye âdeti ile mücadele etmek yüce dinimiz İslâm'ın en temel gayelerinden biri olmuştur.¹⁶⁵

3-Mehdî inancı siyasal iktidara ve dünya menfaatine göz koyan birçok kimseler tarafından suiistimal edile gelmiştir. Mehdîlik üzerinde İslâm âleminde yaşanan suiistimaller adeta İslâm'ın yumuşak karnı olmuştur. Tasavvufi, Şii ve benzeri grupların, keşf, keramet ve ilham metotlarını kullanarak şeyhlerini, imamlarını Mehdî olarak sunmaları, Mehdîliği suiistimale açık hale getirmiştir. Bu suistimaller Müslümanlık algısını içeride ve dışarıda olumsuz etkilemiştir. Mehdîlik suistimalleri nedeni ile Müslümanların hayalleri kırılmış ve sosyal birlikleri parçalanmıştır. Mehdîlik meselesi üzerinden İslâm âlemi içerisinde düşmanlıklara zemin hazırlanmış, iç savaşlara Mehdîlik üzerinden meşruiyet kazandırılmıştır.¹⁶⁶

¹⁶³ Mehdî muntazar ve ricat fikirlerinin İslam kültürüne Mecusilik gibi dış kültürlerin transformasyonu ilgili rivayetlerin ise zayıf olduğunu söyler. Bkz. Kadı Abdulcebbar, *Tesbitü Delâli'n-Nübüvve*, Beyrut 1966, c. II, s. 599; Emin, *Duha'l İslâm*, c. III, s. 246; Muhammed Reşit Rıza, *Tefsirü'l-Menar*, Kahire 1954, c. IX, ss. 499-508. Muhammed Ferid Vecdi, *Dâiretü Maarifi'l-Karni'l-İşriin*, Beyrut, c. X, s. 480; İsmail Hakkı İzmirli, "Mehdîlik Meselesi: Sayı 285. ss. 389-391; İlhan, *Mehdîlik*, s. 181; Hüseyin Atay, kıyamet Alameti Uydurmaları, İsalor Mehdîler www.kurandakidin.com. 04.12.2015, Saat.21:16; Hayrettin Karaman, www.HayrettinKaraman.net, soru-(027), Mehdî İnancı; 16.10.2015, Saat.17:58; İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 604.

¹⁶⁴ Bkz. Mahmut Çınar, *Tarihte ve Günümüzde Mehdîlik*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2016.

¹⁶⁵ Hatipoğlu, " Hilafetin Kureyşliliği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: XXIII, 121-213. Fırlalı, *İtikadi İslâm Mezhepleri*, ss. 28-34.

¹⁶⁶ Fatih Sultan Mehmet Han padişahlığının birinci senesinde dönemin önemli âlimlerini Edirne'de topladı. Onlarla İstanbul'un fethini görüştü. Hiçbiri fethi razı olmadı. Sebep olarak, İstanbul'un fethinin ancak Mehdiye nasip olacağını söylediler. Nihayet Akşemsettin durumu öğrendi ve dedi ki; İstanbul'u evvela Fatih Sultan Mehmet Han fethedecek. Daha Sonra Frenkler alacak. Mehdi İstanbul'u o zaman fethedecek. Fatih bunun üzerine sözüne itibar etti. İlhan, *Mehdîlik*, s.149; Fırlalı, *İtikadi İslâm Mezhepleri*, s.334; Yavuz,

4-Mehdî inancı Müslümanların sosyo-ekonomik hayatlarını olumsuz etkilemiştir. İslâm âleminde Mehdî ile beraber gelişen “Bu işi ancak Mehdî halleder.” şeklindeki havaecilik ruhu ile Müslümanlar tembelleğe itilmiş, sorunlar adeta çözümsüzlüğe mahkûm edilmiştir.¹⁶⁷

5- Mehdîlik olgusu kutsal da olsa Allah Teâlâ'nın sünnetullah ve âdetullah denilen tabii kanunlarından bağımsız bir şekilde düşünülemez. Rivayetlerde Mehdînin ortaya çıkacağı dönem, ordusu, kullanacağı silahlar bineceği binit ve yapacağı harikulade işler dünyanın ve hayatın olağan akışına uygun değildir. Mehdînin kısa sürede elde edeceği dünya hâkimiyeti ve elde edeceği başarı, son peygamber Hz. Muhammed (sav)'e bile nasip olmamışken, bunun Mehdî'ye nasip olacağını iddia etmek akla ve hikmete uygun düşmemektedir.¹⁶⁸

6-Mehdî inancındaki ric'at ve hulul, rasyonel ve reel bilgilere aykırıdır. Bilimsel olarak tutarsızdır. Allah'ın zulmü kaldırmak için Mehdî gönderme gibi bir muradı olsaydı, bunu peygamberlikte olduğu gibi ric'at ve hulule ihtiyaç duymadan da yapabilirdi. Şiâ tarafından ric'at ve hulule örnek olarak verilen Hz. Nuh'un dokuz yüz elli sene yaşaması ve Ashabı Kehf'in üç yüz yıl yaşamalarını delil getirmeleri ise isabetsizdir. Çünkü Hz. Nuh ve Ashab-ı Kehf'in olayları ayetle sabittir. Oysa Mehdî, bir peygamber olmadığı gibi hakkında herhangi bir ayet de nazil olmuş değildir.¹⁶⁹

Sonuç

Mehdîlik, tüm dünya din ve kültürlerinde toplumun güvene ve adalete en fazla ihtiyaç duyduğu zamanlarda onları insanüstü kimlikleri ile mutluluğa, adalete ve barışa ulaştırmak için aranan bir varlık ve mit olarak karşımıza çıkmaktadır. Umutları kırılmış ve haksızlığa uğradığını hissetmiş yorgun toplumlar, yaşama tutunmak için Mehdîyi şiddetle arzulamışlardır.

Hinduizm, Yahudilik ve Hristiyanlık'ta görülen Mehdî inancı bu kültürlerin ve inançların bir transformasyonu olarak İslâm kültüründe de görülmeye başlamıştır. İslâm medeniyetinde Mehdî inancı yeri ve zamanı

“İslâm'da Mehdî İnancı,” *DİA*, İstanbul, 2003, c. XXVIII, ss. 371-374; İlyas Çelebi, “İsâ”, *DİA*, İstanbul 2000, c. XXII.

¹⁶⁷ İlhan, *Mehdîlik*, s. 147; Emin, *Duha'l-İslâm*, c. III, ss. 241-243; Yavuz, “Mehdî”, *DİA*, İstanbul 2003, c. XXVIII, s. 372.

¹⁶⁸ Muhsin Abdulhamit, *İslâm'a Yönelik Yıkıcı Hareketler*, çev. M. Saim Yeprem-Hasan Güleç, Ankara 1984, s. 52. Hadislerde Mesih Mehdî ve Muceddid. www.sadabat.net.Makaleler, 17.11.2015, Saat:16:53; İlhan, *Mehdîlik*, s.145; Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul 2010, s. 209.

¹⁶⁹ İlhan, *Mehdîlik*, s. 145; Tekasür, 102/2; Kevser 108/3; Mehmet Said Hatipoğlu, “İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik, Hilafetin Kureyşliliği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXIII, ss. 121-213; Fırlalı, *İtikadi İslâm Mezhepleri*, s. 28-34.

geldiğinde özellikle siyasi endişelerle Ehl-i Beyt söylemi altında Şiâ'da ortaya çıkmıştır. Siyasi nedenlerle Şiâ'da hızla gelişen Mehdî inancı Ehl-i Beyt sevgisi ve sadakati adı altında tasavvuf marifeti ile Ehl-i Sünnet çizgisinde de görülmeye başlamıştır. Ku'ran'da yer almayan Buhârî ve Müslim gibi kaynaklarda açıkça kendisine yer verilmeyen Mehdîlik, Ebû Davut'la beraber ahâd hadislerle İslâm âleminde ikinci yüzyıldan itibaren yer almaya başlamıştır. Mehdîlikle ilgili yapılan rivayetlerde geleneksel zihniyet ve Ehl-i Hadis ekolü tenkide fazla yanaşmamışlardır. Buna karşı Ehl-i Rey Mehdîlikle ilgili rivayetleri itikâdi delil olması için yeterli görmemiş ve hatta eleştirmişlerdir. Muamelat için fakihlerce sahih ve ahâd haber yeterli görülürken, akideye konu olan inanç esasları için Müttekellimlerce mütevatir nass şartı aranmıştır. Böylelikle Mehdî bir inanç esası olarak görülmemiştir.

Siyasi nedenlerle ortaya çıktığı gözlemlenen Mehdî inancının etrafında tarih boyunca birçok kanlı çatışma yaşanmış, başta Emevî ve Abbâsî'ler olmak üzere ortaya çıkan siyasi gruplar, liderlerini Mehdî ilan etmişlerdir. Başlangıçtan günümüze Mehdî inancı canlılığını devam ettirmiş, günümüzde ise Mehdîlik bazı çevrelerce İslâmî cihad anlamında kullanılmaya başlanmıştır. İslâm dünyasında zâlimlerin zulmüne boyun eğenler, vicdanlarının işini adeta Mehdîye havale etmişlerdir. Zulme karşı sessiz kalan topluluklar ya Mehdîyi beklemişlerdir ya da Mehdî söylemi olan çevrelerce suiistimal edilmişlerdir. İslâm âleminin sıkıntılı dönemlerinde zayıf toplumla at başı ilerleyen Mehdîlik inancıyla toplum, avunmayı istemiş ve belki de bununla kandırılmaya bile bile razı olmuştur. Bu acizlik toplumdan önce zihinleri esaret altına almış, halkın bu yorgun duyguları Mehdî ile daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Mehdî inancı giderek putlaştırılmış ve adeta bir sömürü aracı haline getirilmiştir. Bunun içindir ki halk tabakasından gelen Mehdîlik iddialarına baktığımızda Mehdî inancında adeta bir patlama yaşandığını görmekteyiz. İslâm'ın esasları arasında yer almayan bu inanç dini argümanlarla süslenip bir nevi manevi lider görünümü bazı şahıslar tarafından cahil halka özellikle rüya marifeti ile sunulup birçok insanın dini duyguları istismar edilmiş böylelikle barış, doğruluk, adalet ve hikmet dini olan İslâm dininin müntesipleri olan Müslümanlar, Mehdîlik üzerinden adeta uyutulmuşlardır.

Dünya tarihine baktığımızda insanlık ve İslâm âleminin özlemi, Mehdîlikten ziyade adalete, barışa, aydınlığa ve huzura duyulan özlemdir. Mehdîlik beklentisi adalet özleminden başka bir şey değildir. Adaleti tesis

etmenin yolu onu getirecek Mehdiyi beklemekten ziyade adalet yolunda gösterilecek gayret ve bu uğurda sarf edilecek emekle mümkündür.

Bize göre, hakkında birçok ananevi bilgi olan Mehdi konusunda yegâne kaynak Kuran'dır. Kur'an'a baktığımızda Mehdiliğin imân ve inanç esasları içerisinde olmadığını görmekteyiz. Bu nedenle Mehdilik konusunu dinin esasları içinde yer alan itikâdi bir konu olarak değil, siyasi ve sosyokültürel tarafı ağır basan bir halk inancı olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Her konuda olduğu gibi Mehdilik konusunda da zihinlerimizin iffetini koruyan ve itikâdımızın esasını oluşturan Kur'an'ın realitesine uymak zorundayız. Adalet ve hidayet için özne olarak Mehdiye değil, Kur'an'ın rehberliğinde erişilmiş bir hidayete ihtiyaç vardır. Bu asıl kaynak dalalet üzerinde birleşmeyen ümmeti kendisinden başka hiçbir şeye muhtaç bırakmamıştır.

Kaynakça

Abdülbaki, M. Fuad, "hdy" md. *el- Mü'cemü'l- Müfehres li elfazi'l- Kur'âni'l- Kerim*, İstanbul 1441.

Abdünnasır, Muhsin, *Mes'eletü'l-İmame ve'l-Va'z fi'l-hadis*, Beyrut 1983.

Acluni, İsmail b.Muhammed el-Cerrah, *Keşfü'l-Hafa ve Müzilü'l bas Amme's tehere mine'l-Ehadis ala el-Sineti'n Nas*, Kahire tsz.

Albani, Muhammed Nasiru'd-din, *Silsiletü'l-Ehadisi'd-Da'ifa ve'l-Mevdu'a ve Eseruha*, Riyad 1988.

Askerî, Necmeddin Cafer b. Muhammed, *el-Mehdî el-Mev'ûd el-Muntazar*, Beyrut 1977.

Atvan, Hüseyin, *ed-Da'vetü'l-Abbâsiyye*, Beyrut 1984.

Bağdadi, Abdülkadir b. Tahir b. Muhammed, *el-Fark beyne'l-Firak*, (thk.; M.Muhyiddin Abdülhamid) Kahire, tsz.

Bayraktar, Mehmet, *İslâm Felsefesine Giriş*, Ankara 1988.

Coşkun, Ali, *Mehdilik Fenomeni*, İstanbul 2004.

Çelebi, İlyas, "İsâ", *DİA*, İstanbul 2000, c. XXII.

_____, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İsâm Yayınları, İstanbul 2010.

- Durmuş, Mehmet Ali, *Haberlerin Ağında Mehdi*, Ankara 2003.
- Emin, Ahmet, *Duha'l-İslâm*, Beyrut tsz.
- Eş'ari, Ebu Hasan, *Makalatü'-İslâmiyyin ve İhtilafu'l-Musallin*(nşr. Helmut Ritter), İstanbul 1929.
- Ergin, Osman, "Bahaîliğin iç Yüzü", *Sebilürreşat*, Sayı: IX.
- Fazlurrahman, *İslâm*, Universty of Chicago Pres, Chicago 1982 (çev. Mehmet Aydın-Mehmet Dağ), Selçuk Yayınları, Ankara 1992.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, "Mesih ve Mehdi İnanç Üzerine", *AÜİFD*. s. XXV.
- _____, "İsnâşeriyye," *DİA*, c. XXIII.
- Goldziher, Ignaz, *El-Akide ve's Şeria fi'l-İslâm*, (Trc.; M Yusuf vd.) Kahire 1946.
- Gökalp, Ziya, *Tevhid, "İlahi"(Şiir Kitabı)*, Berikan Yay. Ankara 2000.
- Gölcük, Şerafettin, "Beyan b. Seman", *DİA*, İstanbul 1992.
- Hatipoğlu, Mehmet Said, "İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik, Hilafetin Kureyşliliği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXIII.
- Havfi, Ahmed Muhammed, *Edebü's -Siyasefi'l-Asri'l-Emevî*, Beyrut tsz.
- İbn Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali, *el-Futuhatu'l-Mekkiye*, nşr. Osman Yahya-İbrahim Medkur, 1392/1972.
- İbn Esir, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri *Üsdü'l-Gabe fi Marifeti's Sahabe*, Kahire tsz.
- İbn Hacer, Ahmet b. Ali el-Askalani, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (tahk.; Muhammed Fuâd Abdalbâkî) Beyrut, 1379, c.VI, s. 493.
- İbn Haldûn, *Mukaddime*, (Çev. Zakir Kadiri Ugan), İstanbul 1970.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed, *Kitabu'l-Fîsâl fi'l-Milel ve'l-Ahwai ve'n-Nihal*, Mısır 1321.
- İbn Kayyim, Şemsettin Muhammed el-Cevziyye, *el-Menaru'l-Muniffi's-Sahih ve'z-Zaid*, Kahire tsz.
- İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, Beyrut 1401.

- İbn Manzur, Ebu Fudayl Cemalettin, *Lİsânü'l-Arap*, Beyrut 1990.
- İbn Sa'd, el-Basri el-Zuhri, *et-Tabakatü'l Kübra*, Beyrut 1960.
- İlhan, Avni, *Mehdîlik*, Beyan Yay. İstanbul 1993.
- _____, "Şiâ'da Usulu'd-Din", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İlmî Nşr, İstanbul 1993.
- İsfehani, Ebu Ferec, *Kitabü'l-Eğani*, Beyrut 2004.
- İsfehani, Rağıp, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'ân*, Kahraman Yay. İstanbul 1986.
- İzmirli, İsmail Hakkı, "Mehdî Meselesi", *Sebilü'r Reşad*, Sayı: XIII, 13 Şubat 1339.
- Heytemi, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Hacer, *el-Kaolu'l-Muhtazar fi'l-MehdîlMuntazar*, Kahire 1968.
- Kadi Nu'man b. Sabit, *ed-Dea'imü'l-İslâm*, Mısır 1950.
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekir, *et-Tezkire bi-Ahvali'l-Mevta ve Umuri'l-Ahire* (Thk.; Sâdık b. Muhammed b. İbrahim) Riyad 1425.
- Kuleyni, Ebu Ca'fer Muhammed b. Ya'kup, *el-Usul mine'l-Kafi*, Tahran 1334.
- Kutluay, Yaşar, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara 1965.
- Macdonald, D.B. , "Mehdî", *İ.A.*, c. VII.
- Mevdudi, Ebu'l Ala, *İslâm'da İhya Hareketleri*, (Çev.; Halil Zefir), Hilal Yay., Ankara 1967.
- Mizzi, Ebu'l-Haccac Cemalüddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf, *Tehzibu'l-Kemal fi Esmâ'r-Rical*, (nşr, Beşaar Avvad Ma'rufi) Beyrut 1403.
- Mukaddem, Muhammed b. İsmail, *el-Mehdî*, İskenderiye 1424.
- Mubarekfuri, M. Abdurrahman, *Tuhfetü'lAhfezi li Şerh-i Cami't-Tirmizi*, Medine tsz.
- Neşşar, Ali Sami, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1977.
- Taftazani, Sa'düddin Mes'ud b. Fahrüddin Ömer b. Burahanuddin Abdullah el-Herevi el-Horasani, *Şerhü'l-Makasid*, İstanbul 1305.
- Onat, Hasan, *Emevî Devri Şiî Hareketi ve Günümüz Şiîliği*, Ankara 1993.

- _____, "Hattabiyye", *DİA*, İstanbul 1997.
- _____, "Ebu Hâşim Abdullah b. Muhammed", *DİA*, İstanbul 1999,
- Öz, Mustafa, *Başlangıçtan Günümüze İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2012.
- _____, "Mehdîlik", *DİA*, İstanbul 2003.
- _____, "Muhammed b. Hanefiyye", *DİA*, İstanbul 2005.
- _____, "Muhammed b. Abdullah el-Mehdî", *DİA*, İstanbul 2005.
- _____, "Ca'fer es Sâdık", *DİA*, İstanbul 1993.
- _____, "Musa el-Kazım", *DİA*, İstanbul 2006.
- _____, "Galiyye" *DİA*, İstanbul 1996.
- Rıza, Reşit, *Tefsirü'l-Menar*, Beyrut 1999,
- Sadr, Muhammed Bakır, *el-Bahs Havle'l-Mehdî*, Beyrut 1981.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Dinlerde Mehdî Tasavvurları*, Samsun, 1997.
- _____, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, İsparta 2002.
- _____, "Mehdî", *DİA*, İstanbul 2003.
- Şefkani, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali Muhammed, *et-Tavzihü fi Tevatürü ma Caefî'l-Munzara ve'd-Deccal ve'l-Mesîh*, Dımaşk tsz.
- Radıy, Muhammed b. Hüseyin, *Nehcü'l-Belağa* (çev.; Abdülbaki Gülpınarlı), Derin Yay. İstanbul 2102.
- Rabbani, Ahmet Faruk Serhendi, *Mektubat*, trc. Muhammed Murat, Fazilet Neşriyat, İstanbul tsz., s. 1194.
- Şehristani, Ebü'l-Feth Tacu'd-din Muhammed bin Abdülkerim b. Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal*, (cev. Muharrem Tan) , Çağlayan Matbaası, İzmir 2006.
- Ünverdi, Veysi, *İmâmiyye Şiası'nın İmâmet Anlayışının Eleştirisi (Kâdî Abdülcebâr Örneği)*, İlahiyat yay., Ankara 2016.
- Üzüm, İlyas "Nusayrilik", *DİA*, İstanbul, 2007.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Mehdî", *DİA*, İstanbul 2003.
- _____, "Hulul", *DİA*, İstanbul 1996.

